

Karl Marx, Friedrich Engels, Vladimir Lenin, Joseph Stalin, Enver Hoxha
5 C l a s s i c s o f M a r x i s m

Comintern (Stalinist-Hoxhaists)
<http://ciml.250x.com>

GEORGIA

Georgian Section
www.joseph-stalin.net

SHMG Press

Karl Marx Press of the Georgian section of
Comintern (SH) – Stalinist-Hoxhaists Movement of Georgia

**МАНИФЕСТ
НА
КОМУНИСТИЧКАТА
ПАРТИЈА**

Karl Marx.

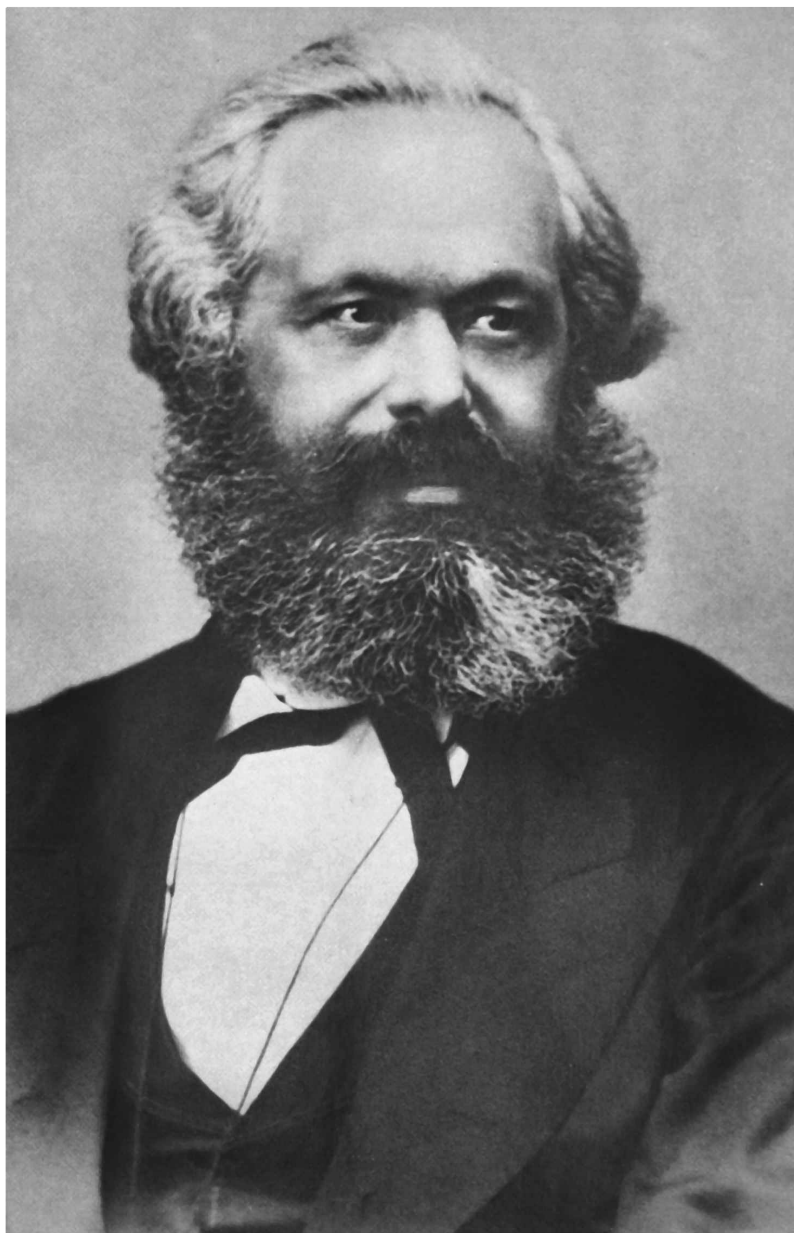
F. Engels.

Карл Маркс, Фридрих Енгелс

**Манифест на Комунистичката
партија**

e-Published by Georgian Section of Comintern (SH)

2014

Karl Marx

F. Engels

ПРЕДГОВОР КОН ГЕРМАНСКОТО ИЗДАНИЕ ОД 1872 ГОДИНА

„Сојузот на комунистите“, меѓународна работничка организација која при тогашните услови, се разбира, можеше да биде само тајна, на конгресот што се одржа во Лондон во ноември 1847 година им наложи на потпишаните да состават за јавноста опширна теоретска и практична програма на партијата. Така настана следниот Манифест, чиј ракопис беше испратен во Лондон за печатење на неколку недели пред Февруарската револуција. Објавен прво на германски, тој беше на овој јазик печатен најмалку во дванаесет разни изданија во Германија, Англија и Америка. На англиски се појави за првпат во почетокот на 1850 година во Лондон во *Red Republican* („Црвен републиканец“), во превод на мис Хелен Макфарлен, а во 1871 година барем во три разни преводи во Америка. На француски јазик тој излезе прво во Париз, пред самото Јунско востание од 1848 година, и неодамна во њујоршкиот *Le Socialiste* („Социјалист“). Се готви нов превод. На полски јазик се појави во Лондон, кратко време по првото германско издание. На руски во Женева, шеесеттите години. На дански јазик тој исто така беше преведен наскоро по своето излегување.

Колку многу и да се изменија условите во последниве дваесет и пет години, општите начела што се изложени во овој Манифест остануваат и денеска во главното наполно точни. По нешто би имало да се поправи овде-онде. Практичната примена на тие основни начела, како што го објаснува тоа самиот Манифест, ќе зависи насекаде и во секое време од дадените историски услови, и затоа никако не им се придава некое посебно значење

на револуционерните мерки што се предлагаат на крајот на разделот II. Тоа место денеска во поглед на многу нешто поинаку би гласело. Земајќи го предвид огромниот развиток на крупната индустрија во последниве дваесет и пет години и паралелниот напредок на партиската организација на работничката класа, земајќи го предвид практичниот опит, прво од Февруарската револуција, а уште повеќе од Париската комуна, кога пролетаријатот за првпат ја имаше во рацете политичката власт за време од два месеца, таа програма е денеска наместа застарена. Особено Комуната докажа дека „работничката класа не може просто да ја присвои готовата државна машина и да ја стави во движење за своите сопствени цели" (види „Граѓанската војна во Франција. Адресата на Генералниот совет на Меѓународното работничко здружение", германското издание стр. 19, каде што е оваа мисла поопширно развиена). Понатаму, само по себе се разбира дека критиката на социјалистичката литература е за денеска нецелосна, зашто зафаќа само до 1847 година; а исто така дека забелешките за ставот на комунистите спрема разните опозициони партии (раздел IV), иако се во основните потези и денеска уште точни, сепак во подробностите се денеска веќе затоа застарени што политичката положба се измени откорен и што историскиот развиток ги избриша од животот повеќето од таму наброените партии.

Манифестот е еден историски документ, и ние повеќе не си го придаваме правото да изменуваме нешто во него. Можеби некое од понатамошните изданија ќе излезе со увод што ќе го премости растојанието од 1847 година до денеска. Ова издание дојде за нас толку неочекувано, што ние не можевме да најдеме време за таа работа.

Лондон 24 јуни 1872 година

Карл Маркс, Фридрих Енгелс

ПРЕДГОВОР КОН РУСКОТО ИЗДАНИЕ ОД 1882 ГОДИ- НА

Првото руско издание на „Манифестот на комунистичката партија“, во превод на Бакунин, излезе во почетокот на шеесеттите години во печатницата на „Колокол“. Во тоа време руското издание на Манифестот можеше да му се види на Запад само како еден литературен куриозитет. Денеска такво сфаќање би било веќе невозможно.

Колку ограничен простор во тоа време (декември 1847 година) зафаќаше пролетерското движење, најјасно покажува завршната глава на Манифестот: Ставот на комунистите спрема разните опозициони партии во разни земји. Тука ги нема токму Русија и Соединетите Држави. Тоа беше времето кога Русија беше последната голема резерва на целокупната европска реакција; кога Соединетите Држави со имиграцијата ги голтаа одвишните сили на европскиот пролетаријат. Обете тие земји ја снабдуваа Европа со суровини и во исто време беа пазари на кои Европа ги продаваше своите индустриски производи. Обете земји тогаш беа, значи, на овој или оној начин, столбови на постојниот европски поредок.

Колку сето тоа е сега изменето! Токму европските доселеници и овозможија на Северна Америка да развие гигантско земјоделско производство, кое со својата конкуренција во самите темели ја потресува европската земјишна сопственост — мала и голема. Освен тоа миграцијата им овозможи на Соединетите Држави да ги исползуваат своите огромни индустриски помошни извори со таква енергија и во такви размери што тоа во скоро време мора да го скрши досегашниот индустриски монопол на

Западна Европа, а особено на Англија. Двете тие околности дејствуваат од своја страна на Америка во револуционерна смисла. Малата и средната земјишна сопственост на фармерите, основата на целото политичко устројство, постепено и подлегнува на конкуренцијата на гигантските фарми; а истовремено во индустриските области се развива за првпат масовен пролетаријат и баснословна концентрација на капитали.

А Русија! во времето на револуцијата од 1848/49 година не само европските владари, туку и европските буржуи наоѓаа во руската интервенција единствен спас од тукушто разбудениот пролетаријат. Царот беше прогласен за шеф на европската реакција! Денеска е тој воен пленик на револуцијата во Гатчин, а Русија е претстража на револуционерната акција во Европа.

Задачата на Комунистичкиот манифест беше да ја прогласи неизбежната претстојна пропаст на современата буржоаска сопственост. А во Русија, заедно со капиталистичкиот батакчилак, кој толку брзо се развива, и со буржоаската земјишна сопственост, која веќе почнува да се развива, ја наоѓаме поголемата половина од земјата во рацете на заедничкиот селански посед. Изникнува прашањето: може ли руската општина, таа макар и многу поткопана форма на првобитниот заеднички земјишен посед, да премине направо во повисока форма на комунистичката заедничка сопственост? Или, напротив, таа мора пред тоа да го мине истиот процес на распаѓање што го преминува во историскиот развиток на Запад?

Единствениот одговор што е денеска можно да се даде на тоа е овој: ќе стане ли руската револуција сигнал за една пролетерска револуција на Запад, така што едната со другата да се дополнуваат, тогаш може сегашната руска заедничка земјишна

сопственост да послужи како излезна точка на комунистичкиот
развиток.

Лондон, 21 јануари 1882 година
Карл Маркс, Фридрих Енгелс

ПРЕДГОВОР КОН ГЕРМАНСКОТО ИЗДАНИЕ ОД 1883 ГОДИНА

Предговорот кон ова издание морам, за жал, сам да го потпишам. Маркс, човекот на кого целокупната работничка класа на Европа и Америка му должи повеќе одошто на кој и да било друг — лежи во Хајгетските гробишта и над неговиот гроб веќе расте првата трева. По неговата смрт не може повеќе воопшто да се говори за преработка или дополнување на Манифестот. Толку повеќе сметам за потребно овдека уште еднаш изречно да го утврдам следново:

Основната мисла што се провлекува низ Манифестот: дека економското производство и од него нужно настанатата општествена структура на секоја историска епоха ја составуваат основата на политичката и умствената историја на таа епоха; дека, според тоа (од распаѓањето на првобитната заедничка сопственост на Земјата), целата историја била историја на класни борби, борби меѓу експлоатираните и експлоататорите, меѓу потчинетите и владејачките класи на различните степени на општествениот развиток; но дека таа борба достигнала сега таков степен на кој експлоатираната и угнетена класа (пролетаријатот) повеќе не може да се ослободи од класата што неа ја експлоатира и угнетува (од буржоазијата), а да не го ослободи истовремено и целото општество од експлоатацијата, од угнетувањето и класните борби — оваа основна мисла му припаѓа единствено и исклучиво на Маркс¹).

Јас тоа сум го рекол повеќе пати; но токму сега е потребно тоа да стои и пред самиот Манифест.

Лондон, 28 јуни 1883 година

-
- 1) „Кон оваа мисла“, вела м јас во предговорот кон англиското издание, „која, според моето мислење, е повикана историската наука да ја поведе кон исто таков напредок кон каков што Дарвиновата теорија ги поведе природните науки, обајцата ние постепено се приближуваме уште на неколку години пред 1845. Колку јас самиот во тој правец самостојно напредував, покажува мојата работа „Положбата на работничката класа во Англија“. Но кога во пролетта 1845 година јас пак се најдов со Маркс во Брисел, тој веќе ја беше разработил таа мисла и ми ја изложи со зборови што беа речиси исто толку јасни како оние во кои јас горе ја приведев“. (Енгелсова забелешка во германското издание од 1890 година).

ПРЕДГОВОР КОН АНГЛИСКОТО ИЗДАНИЕ ОД 1888 ГОДИНА

„Манифестот“ беше објавен како програма на „Сојузот на комунистите“ — отпрвин исклучиво германско, а подоцна меѓународно работничко здружение, кое при политичките услови на европскиот континент пред 1848-та беше неизбежно тајна организација. На конгресот на Сојузот, кој се одржа во ноември 1847-та во Лондон, на Маркс и Енгелс им беше ставено во должност да подготват, со цел да се објави, една целосна теоретска и практична програма на партијата. Таа работа беше извршена во јануари 1848та, и ракописот на германски јазик беше испратен за печатење во Лондон, на неколку недели пред француската револуција од 24 февруари. Францускиот превод излезе во Париз за едно кратко време по Јунското востание од 1848 година. Првиот англиски превод, од мис Елен Макфарлејн, се појави во *Red Republican* („Црвен републиканец“) на Џорџ Џулијан Харни, во Лондон 1850 година. Беше објавен и дански и полски превод.

Задушувањето на париското Јунско востание од 1848-та — на таа прва голема битка помеѓу пролетаријатот и буржоазијата — пак привремено ги подбутна на заден план општествените и политичките стремежи на работничката класа на Европа. Оттогаш борбата за превласт, пак како во времето пред Февруарската револуција, ја водеа меѓу себе само различните групи на имотната класа; работничката класа беше ограничена на борбата за слобода на политичкото дејствување и на положбата на крајно лево крило на радикалните елементи од средниот сталеж. Таму каде што самостојните пролетерски движења продолжија да да-

ваат знаци на живот, беа немилосрдно задушувани. Така пруската полиција и влезе во трагата на Централната управа на Сојузот на комунистите, која тогаш се наоѓаше во Келн. Нејзините членови беа уапсени и, по притвор од 18 месеци, беа изведени пред суд, во октомври 1852 година. Овој прочуен „Келнски комунистички процес“ траеше од 4 октомври до 12 ноември: седуммина од уапсените беа осудени на строг темничен затвор од 3 до 6 години. Веднаш по оваа пресуда останатите членови формално го распуштија Сојузот. Што се однесува до „Манифестот“, изгледаше дека е тој оттогаш осуден да падне во заборава. Кога работничката класа на Европа закрепна пак во доволна мера за нов напад на владејачката класа, се создаде Меѓународното работничко здружение. Но тоа здружение, кое беше основано со определена цел — да го сплоти во една единствена заедница целиот борбен пролетаријат на Европа и Америка, не можеше веднаш да ги прогласи принципите изложени во „Манифестот“. Интернационалата мораше да има програма доволно широка, за да може да биде прифатлива за англиските тредјуниони, за француските, белгиските, италијанските и шпанските приврзаници на Прудон и за ласаловците во Германија. [2] Маркс, кој ја состави таа програма така што да мора да ги задоволи сите тие партии, имаше полна доверба во интелектуалниот развој на работничката класа, развој што мораше да дојде како резултат од поврзаноста на акцијата и дискусијата. Настаните и перипетиите на борбата против капиталот — при што поразите уште повеќе отколку победите — сами по себе не можеа да не доведат до свест кај работниците за слабоста на разни нивни омилени надрилекари и да не им го покажат патот кон позадлабочено разбирање на вистинските претпоставки за ослободувањето на работничката класа. И Маркс беше прав. Кога во 1847 година

Интернационалата се распадна, таа ги остави работниците во сосема поинаква состојба од онаа во која ги затекна во 1846-та при своето основање. Прудонизмот во Франција и ласалството во Германија беа на умирање, а дури и конзервативните англиски тредјуниони, при се што во своето мнозинство ја имаа одамна прекинатото врската со Интернационалата, постепено се приближуваа кон моментот кога претседателот на нивниот конгрес што се одржа минатата година во Свенци можеше да каже од нивно име: „Континенталниот социјализам престана да биде за нас страшен“. Навистина, принципите на „Манифестот“ значително се беа рашириле меѓу работниците на сите земји.

На тој начин и самиот „Манифест“ одново излезе на преден план. Германскиот текст се преиздаваше од 1850-та на неколку пати во Швајцарија, Англија и Америка. Во 1872 година тој беше преведен на англиски јазик, и тоа во Њујорк, каде што преводот беше објавен во *Wobdhuil and Claflin's Weekly*. Врз основа на овој англиски превод беше направен и еден француски во њујоршкиот *Le Socialiste*. Оттогаш во Америка излегоа најмалку уште два англиски превода, повеќе или помалку сакатени, од кои едниот е препечатен во Англија. Првиот руски превод, направен од Бакунин, беше издаден некаде околу 1863та во Женева во печатницата на Херценовиот „Колокол“; вториот руски превод, кој и припаѓа на херојската Вера Засулич, излезе исто така во Женева во 1882 година. Новото данско издание се појави во *Socialdemokratisk Bibliothek*, Копенхаген 1885; новиот француски превод во *Le Socialiste*, Париз 1886. Од овој последниов беше направен шпанскиот превод, објавен во Мадрид 1886 година. За повторните германски изданија и да не говориме, нив ги имаше најмалку дванаесет. Преводот на ерменски јазик, кој пред неколку месеци требаше да излезе во Цариград, не виде бело виде-

ло, зашто издавачот, како што ми кажаа, немал храброст да ја издаде книгата со името на Маркс, а преведувачот не се согласувал да ја означи како свое дело. За понатамошни преводи на други јазици јас навистина имам чуено, но нив не сум ги имал пред очи. Така, во историјата на „Манифестот“ во голема мера се огледува историјата на современото работничко движење; денеска е тој несомнено најраширеното, најинтернационалното дело на целата социјалистичка литература, општа програма што ја признаваат милиони работници од Сибир до Калифорнија.

И сепак, кога го пишувавме, ние не можевме да го наречеме социјалистички манифест. Во 1847 година под името социјалисти беа познати, од една страна, приврзаниците на разни утопистички системи: овенистите во Англија, фуриеристите во Франција, при што и едните и другите се изродија во секти што постепено умираа; од друга страна, севозможни социјални надрилекари што ветуваа, без никаква опасност за капиталот и профитот, да ги излекуваат сите социјални зла со помошта на разни крпачки. И во двата случаја тоа беа луѓе што стоеја надвор од движењето на работничката класа и што бараа поткрепа побргу кај „наобразуваните“ класи. А оној дел од работничката класа кој се увери во недоволноста на чисто политичките преврати и кој бараше целосна преобразба на општеството, тој дел се нарекуваше тогаш комунистички. Тоа беше уште суров, неизделкан, чисто инстинктивен вид комунизам; но тој ја погодуваше кардиналната точка и се покажа меѓу работничката класа доволно силен да го создаде утопискиот комунизам: во Франција — комунизмот на Кабе, а во Германија — комунизмот на Вајтлинг. Така, во 1847-та социјализмот беше движење на средниот сталеж, а комунизмот движење на работничката класа. Социјализмот, барем на континентот, беше „способен за салон“, а комунизмот

токму обратно. Па бидејќи ние уште од самиот почеток бевме на мислење дека „ослободувањето на работничката класа мора да биде дело на самата работничка класа“, за нас не можеше да има никакво сомневање во тоа кој од двата назива треба да се избере. Дури и нешто повеќе, нам и понатаму никогаш не ни паѓало на ум да се откажеме од него.

При се што е „Манифестот“ наше заедничко дело на двајцата, јас сепак се сметам за должен да констатирам дека основната мисла што го составува неговото јадро му припаѓа на Маркс. Таа мисла е: дека во секоја историска епоха владејачкиот начин на економското производство и на размената и општествената структура што произлегува од него ја составува основата на која се изградува политичката и интелектуалната историја на таа епоха и со помошта на која оваа единствено и може да се објасни; дека, според тоа, целата историја на човештвото (од укинувањето на примитивниот родовски поредок со неговата заедничка сопственост на земјата) била историја на класни борби, борби помеѓу експлоататорите и експлоатираните, помеѓу владејачките и угнетуваните класи; дека историјата на тие класни борби, претставувајќи еден ред во развитокот, го има сега достигнато оној степен на кој експлоатираната и потисната класа — пролетаријатот — не може веќе да го постигне своето ослободување од јаремот на експлоататорската и владејачка класа — буржоазијата, без да го ослободи заедно со тоа целото општество од секоја експлоатација и секое угнетување, од сите класни разлики и класни борби.

Кон оваа мисла, која, по мое мислење, е повикана да ја поведе историската наука кон таков напредок кон каков што ги поведе теоријата на Дарвин природните науки, двајцата ние постепено се приближувавме уште од неколку години пред 1845-та.

Колку јас во тој правец имав напредното самостојно, најдобро покажува мојата работа „Положбата на работничката класа во Англија“²⁾. Но кога во пролетта 1945-та се најдов пак со Маркс во Брисел, тој неа ја беше разработил веќе наполно и ми ја изложи со зборови што беа речиси исто толку јасни колку и оние со кои јас ја приведов неа овдека³⁾.

Преводот во ова издание го има направено Семјуел Мур, кој го преведе и поголемиот дел од „Капиталот“. Ние заедно го прегледавме него, и јас додадов неколку забелешки под текстот заради објаснувањето на историските алузии.

Лондон, 20 јануари 1888 г.
Фридрих Енгелс

-
- 2) „The Condition of the Working Class in England in 1844“. By Frederick Engels. Translated by Florence K. Wischnewetzky, New York, Lovell – London. W. Reeves, 1888 (Енгелсова забелешка).
 - 3) Тука Енгелс преминува кон цитирање на целиот втор пасус и на првата реченица од третиот (последниот) од предговорот кон германското издание од 1872. Овде го изоставаме цитираниот текст со оглед на тоа што е понапред даден самиот предговор во целост. — Прев.

ПРЕДГОВОР КОН ГЕРМАНСКОТО ИЗДАНИЕ ОД 1890 ГОДИНА

Од времето кога беа напишани горните редови се појави потреба за ново германско издание на „Манифестот“, а и со самиот „Манифест“ се случува доста работи што треба овде да ги споме-
неме.

Во 1882-та во Женева излезе вториот руски превод, направен од Вера Засулич; предговорот за тоа издание го напишавме Маркс и Јас. За жал, германскиот оригинал во ракопис ми загина, и сега морам да преведувам обратно од руски, од што работата, се разбира, донекаде губи. Еве го тој предговор⁴⁾:

Околу тоа време излезе во Женева нов полски превод: Manifest Komunistyczny.

Потоа се појави нов дански превод во Socialdemokratisk Bibliothek, Kjobenhavn 1885. Тој, за жал, не е полн; некои суштествени места, кои, изгледа, на преведувачот му претставувале тешкотија, се испуштени, а и инаку овде-онде се забележуваат траги на немарност, кои се толку понепријатни што, и на самата работа се гледа, преведувачот со малку повнимателен однос можел да даде одличен превод.

Во 1886та излезе нов француски превод во Le Socialiste, Париз; тој е досега најдобриот.

Од тој француски превод беше направен и издаден истата година шпански превод, кој излезе прво во мадридскиот El Socialista, а потоа како одделна брошура: Manifesta del Partido

4) Тука Енгелс го приведува во целост предговорот кон руското издание од 1882 година. Во ова наше издание тој е даден посебно, па затоа го испуштаме одовде. — Прев.

Comunista, por Carlos Marx y F. Engels. Madrid. Administracion de „El So-cialista", Hernan Cortés 8.

Како куриозитет ќе го напоменам уште и тоа дека во 1887-та на еден цариградски издавач му беше предложен во ракопис ерменскиот превод на „Манифестот", но тој добар човек немал храброст да печати една работа на која стоеше името на Маркс, па наоѓал за позгодно преведувачот да се потпише на него како автор, со што овој не се согласил.

Во Англија на повеќе пати се преиздаваа разни повеќе или помалку неточни американски преводи. Најпосле, во 1888-та се појави автентичен превод. Него го направи мојот пријател Самуел Мур, и пред неговото печатење ние двајцата заедно го погледавме. Насловот му е: Manifesto of the Communist Party, by Karl Marx and Frederick Engels. Authorized English Translation, edited and annotated by Frederick Engels, 1888. London, William Reeves, 185 Fleet st. E.C.

Некои мои забелешки што ги направив таму ги внесов и во сегашново издание.

Манифестот имаше свој сопствен животен пат. Во часот кога се појави беше одушевено дочекан од тогашната уште малобројна авангарда на научниот социјализам (како што тоа го докажуваат преводите наведени во првиот предговор), но наскоро него го потисна на заден план реакцијата што почна со поразот на париските работници, во јуни 1848 година, додека најпосле не беше „правно" објавен за надвор од законот, со осудата на келнските комунисти во ноември 1852 година. Со исчезнувањето на работничкото движење од јавната арена, кое датира од Февруарската револуција, стапи и Манифестот на заден план.

Кога европската работничка класа пак доволно зајакна за нов напад врз власта на владејачките класи, изникна Меѓуна-

родното работничко здружение. Неговата цел беше да гообедини целокупното борбено работништво на Европа и Америка во една голема војска. Затоа тоа не можеше да тргне од начелата изнесени во Манифестот. Тоа мораше да има таква програма што не би ги затворала вратите за англиските тредјуниони, за француските, белгиските, италијанските и шпанските прудонисти и за германските ласаловци⁵⁾. Таа програма — образложенија кон статутот на Интернационалата — ја состави Маркс на мајсторски начин, што го признаа дури и Бакунин и анархистите. За конечната победа на поставките изнесени во Манифестот, Маркс се опре единствено на интелектуалниот развиток на работничката класа, кој мораше да се јави како плод на заедничката акција и дискусија. Настаните и обртите во борбата против капиталот, поразите уште повеќе одошто победите, неизбежно мораа да им ја направат јасна на борците слабоста на нивните дотогашни лекови за сите болести, а нивните глави да ги направи повосприемчиви за темелното разбирање на вистинските услови за еманципацијата на работниците. И Маркс имаше право. Работничката класа од 1874 година, кога Интернационалата беше распуштена, беше сосем поинаква отколку што беше во 1864 година при нејзиното основање. Прудонизмот во романските земји и специфичното ласаловство во Германија беа на умирачка, па, и тогашните архиконзервативни англиски тредјуниони пополека дојдоа дотаму што во 1887 година претседателот на нивниот конгрес во Свенси можеше да каже од нивно име: „Кон-

5) Во односите со нас Ласал секогаш лично признаваше дека е Марксов „ученик“ и како таков, се разбира, стоеше врз почвата на „Манифестот“. Сепак во својата јавна агитација во 1862—1864 година тој не отиде потаму од барањето за производствени задруги со државен кредит. (Енгелсова забелешка).

тиненталниот социјализам престана за нас да биде страшен". А континентален социјализам веќе во 1887 година беше речиси исклучиво уште само онаа теорија што ја излага Манифестот. И така историјата на Манифестот до извесен степен ја одразува историјата на современото работничко движење од 1848 година наваму. Сега пак Манифестот е несомнено најраширениот, најинтернационалниот производ на целокупната социјалистичка литература, заедничка програма на многу милиони работници од сите земји од Сибир до Калифорнија.

И сепак, во времето кога тој излезе, ние не можевме да го наречеме социјалистички манифест. Во 1847 година под социјалисти се подразбираа два вида луѓе. Од една страна, приврзаниците на разните утопистички системи, специјално овенистите во Англија и фуриеристите во Франција — кои во тоа време веќе се изродија во чисти секти на одумирање. Од друга страна, најразлични социјални надрилекари што сакаа општествените неволји да ги отстранат со разни надрилекарства и со крпачки, не причинувајќи му со тоа ни најмала болка на капиталот и профитот. Во обата случаја тоа беа луѓе што стоеја надвор од работничкото движење и што, напротив, поддршка бараа кај „наобразуваните“ класи. Спротивно на тоа, овој дел од работниците што, уверен во недостатноста на самите политички преврати, бараше темелна преобразба на општеството, тогаш се викаше комунистички. Тоа беше уште суров, само инстинктивен, донекаде груб комунизам; но тој беше доволно силен за да ги роди двата система на утопискиот комунизам — „икарскиот“ комунизам на Кабе во Франција и комунизмот на Вајтлинг во Германија. Социјализмот во 1847 година значеше буржоаско движење, а комунизмот — работничко движење. Социјализмот, барем на континентот, беше способен за салон-комунизмот спротивно од тоа. Па

бидејќи тогаш ние сосема решително бевме на мислење дека „ослободувањето на работниците мора да биде дело на самата работничка класа“, не можевме ни за миг да се сомневаме кое име од тие две да го земеме. И оттогаш нам никогаш не ни паднало на ум да се откажеме од него.

„Пролетери од сите земји, обединете се!“ Само малку гласови одговорија кога ние, пред 42 години, го пуштивме на бел свет овој повик, спроти првата париска револуција, во која пролетаријатот истапи со сопствени барања. Но на 28 септември 1864 година пролетерите од повеќето западноевропски земји се обединија во славното Меѓународно работничко здружение. Самата Интернационала, навистина, живееше само девет години. Но дека основаниот од неа вечен сојуз на пролетерите од сите земји уште живее, и живее посилено од секогаш, за тоа најдобро сведочи токму денешниот ден. Зашто денеска, кога ги пишувам овие редови, европскиот и американскиот пролетаријат вршат смотра на своите борбени сили, за првпат мобилизирани во една армија под едно знаме, и за една најблиска цел: за законско утврдување на осумчасовниот нормален работен ден, што го прогласи уште женевскиот конгрес на Интернационалата во 1866 година, а повторно парискиот работнички конгрес во 1889 година. Глетката на денешниот ден ќе им ги отвори на капиталистите и земјовладелците од сите земји очите — дека пролетерите од сите земји денеска се навистина обединети.

Само да беше Маркс сега тука крај мене, да го гледаше тоа со своите очи!

Лондон, 1 мај 1890 година

Ф. Енгелс

ПРЕДГОВОР КОН ПОЛСКОТО ИЗДАНИЕ ОД 1892 ГО- ДИНА

Фактот дека се појави потреба за ново полско издание на „Комунистички манифест“ побудува кон забелешки.

Пред сè се забележува дека Манифестот во последно време стана своевиден показател за развитокот на крупната индустрија на европскиот континент. Во истата мера во која во оваа или онаа земја се развива крупната индустрија, меѓу работниците на таа земја се засилува и стремежот да си го разјаснат ставот како работничка класа спрема имотните класи, се шири меѓу нив работничкото движење и расте побарувачката за Манифестот. Така, според бројот примероци на Манифестот, раширени во оваа или онаа земја на нејзиниот јазик, може со прилична точност да се определи не само состојбата на работничкото движење туку и степенот на развитокот на крупната индустрија во таа земја.

Според тоа, новото полско издание на „Манифестот“ сведочи за значителен напредок на полската индустрија. А дека таков напредок имало навистина за овие десет години што поминаа од времето на последното издание, не може да има во тоа никакво сомневање. Полското царство, конгресната Полска, стана крупен индустриски реон на Руската империја. Додека руската индустрија е расфрлена по разни места — еден дел во Финскиот Залив, друг во центарот (Москва и Владимир), трет на крајбрежјето на Црно и Азовско Море, а другите растуруени таму — полската индустрија е сконцентрирана на релативно мал простор и ги чувствува како предностите така и незгодите од таа концентрација. Тие предности ги увидоа конкурентските руски

фабриканти, кога, и покрај својата пламена желба да ги русифицираат Полјаците, побараа заштитни царини спрема Полска. А незгодите — како за полските фабриканти така и за руската влада — се покажуваат во брзото ширење на социјалистичките идеи меѓу полските работници и во се поголемото барање на „Манифестот“.

Но тој брз развој на полската индустрија, која ја остави назад руската, претставува од своја страна нов доказ за непресушливата животна сила на полскиот народ и нова гаранција за неговата идна национална преродба. А преродбата на една независна силна Полска не е работа што се однесува само на Полјаците туку и на сите нас. Искрената меѓународна соработка на европските нации е можна само ако секоја нација биде наполно автономна во својата куќа. Револуцијата од 1848-та, која, под знамето на пролетаријатот, најпосле ги пушти пролетерските борци да ја свршат само работата на буржоазијата, ја оствари заедно со тоа, со рацете на извршителите на нејзиниот тестамент — Луј Бонапарта и Бизмарк — независноста на Италија, Германија и Унгарија; но Полска, која во времето од 1792-та наваму направи за револуцијата повеќе отколку сите тие три земји заедно, во моментот кога во 1863-та и подлегна на десет пати поголемата руска сила, ја препуштија сама на себеси. Благородништвото не можеше ни да ја одржи ни да ја поврати независноста на Полска, буржоазијата е денеска во однос на таа независност во најмала рака рамнодушна. Па сепак за хармоничната соработка на европските нации таа е една неопходност. Таа независност може да ја извојува само полскиот пролетаријат, и во неговите раце таа ќе биде наполно безбедна. Зашто за работниците на сета останата Европа независноста на Полска е исто така потребна како што е потребна за самите

Ф. Енгелс

ПРЕДГОВОР КОН ИТАЛИЈАНСКОТО ИЗДАНИЕ ОД 1893 ГОДИНА

Објавувањето на „Манифестот на комунистичката партија“ се совпадна, може да се каже, со денот на револуциите во Милано и во Берлин, 18 март 1848 година, со вооружено востание на две нации, од кои едната се наоѓа во центарот на европскиот континент, а другата — во центарот на Средоземноморјето; на две нации што до тоа време беа ослабени со територијална раздробеност и со внатрешни расправи што ги доведоа под туѓа власт. Ако Италија му беше потчинета на австрискиот император, Германија се наоѓаше под не помалку осетливиот, иако не толку директен, јарем на царот на сите Руси. Резултат на 18 март 1848 година беше ослободувањето на Италија и Германија од таа срамотија; ако тие две големи нации во времето од 1848-та до 1871-та беа обновени и ако ним во извесна мера им беше вратена самостојноста, тогаш тоа стана, како што велеше Карл Маркс, затоа што оние исти луѓе што ја задушија револуцијата од 1848-та, после, против својата волја, беа извршители на нејзиниот тестамент.

Насекаде таа револуција беше дело на работничката класа; работничката класа беше таа што ги подигаше барикадите и ја пролеваше својата крв. Но само работниците на Париз, кога ја турнаа владата, имаа сосема определена намера да ја турнат и власта на буржоазијата. Меѓутоа, колку и да беа свесни за неизбежниот антагонизам што суштествуваше меѓу нивната сопствена класа и буржоазијата, ниту економскиот развој на земјата ниту духовниот развој на француските работнички маси го

имаа уште достигнато оној степен што би ја овозможил општествената преобразба.

Затоа плодовите на револуцијата, во крајниот резултат, ги собра капиталистичката класа. Во други земји — во Италија, во Германија, во Австрија — тие не направија во основата ништо друго освен тоа што ја доведе до буржоазијата на власт. Но во ни една земја владеењето на буржоазијата не е можно без национална независност. Револуцијата од 1848-та мораше поради тоа да доведе до обединување и независност на оние нации што до тогаш тоа не го имаа: Италија, Германија, Унгарија. Редот и е сега на Полска.

Ако, значи, револуцијата од 1848-та и не беше социјалистичка револуција, таа сепак го расчисти патот и го подготви теренот за неа. Со поттикот што и' го даде на крупната индустрија во сите земји, буржоаскиот поредок создаде за последниве четириесет и пет години насекаде многуброен, сконцентриран и силен пролетаријат; така тој, да употребам еден израз од „Манифестот“, ги роди своите сопствени гробари. Без воспоставувањето на независност и единство на секоја нација не е можно ни меѓународното обединување на пролетаријатот, ниту пак мирната и свесна соработка на тие нации за постигање на заедничките цели. Нека се проба некој да замисли заедничко истапување на италијанските, унгарските, германските, полските и руските работници при политичките услови од времето пред 1848-та година!

Според тоа, битките од 1848-та не беа залудни. Не поминаа залудно ни 45-те години што не одделуваат од тој револуционерен период. Неговите плодови почнуваат да зреат, и јас би сакал само објавувањето на овој италијански превод на „Манифестот“ да биде добар предвесник на победата на италијанскиот проле-

таријат, камо што и објавувањето на оригиналот беше предвесник на меѓународната револуција.

„Манифестот“ и оддава полна справедливост на револуционерната улога што ја изигра капитализмот во минатото. Првата капиталистичка нација беше Италија. Крајот на феудалното средновековје, почетокот на современата капиталистичка ера се одбележани со една грандиозна фигура. Тоа е Италијанецот Данте, последниот поет на средновековјето и заедно со тоа првиот поет на новото време. Сега, како и во 1300-та година, настапува нова историска ера. Ќе ни даде ли Италија нов Данте, кој ќе го објави часот на раѓањето на оваа нова, пролетерска ера?

Лондон, 1 февруари 1893 г.

Фридрих Енгелс

Манифест на Комунистичката партија

Едно сениште врти низ Европа — сеништето на комунизмот. Сите сили на стара Европа се обединија во свештена хајка против тоа сениште. Римскиот папа и рускиот цар, Метерних и Гизо, француските радикали и германските полицајци.

Каде е онаа опозициона партија која нејзините противници што се на власт не ја извикале како комунистичка, каде е онаа опозициона партија која на понапредните опозиционери, како и на своите реакционерни противници не им го вратила в лице жигосувачкиот прекар комунизам?

Од овој факт произлегуваат две работи.

Сите европски сили веќе го признаваат комунизмот како сила.

Време е веќе комунистите пред целиот свет отворено да ги изложат своите разбирања, своите цели, своите стремежи и на прикаските за сеништето на комунизмот да им спротивстават еден манифест на самата партија.

За таа цел се состанаа во Лондон комунистите од најразлични народности и го составија следниов Манифест, кој се објавува на англиски, француски, германски, италијански, фламански и дански јазик.

I. БУРЖУИ И ПРОЛЕТЕРИ⁶⁾

Историјата на секое досегашно општество⁷⁾ е историја на класни борби.

Слободниот човек и робот, патрицијот и плебеецот, баронот и крепосникот, еснафскиот мајстор и калфата, накратко — угнетувачот и угнетениот се наоѓаа еден наспрема друг во постојана спротивност, водеа непрекината, ту скриена ту отворена борба, борба што секогаш се завршуваше со револуционерна преобразба на сето општество или со заедничко пропаѓање на класите што се бореа.

-
- 6) Под буржоазија се мисли класа на модерни капиталисти кои се сопственици на средствата за производство и искористуваат наемен труд. Под пролетаријат, класа на модерни наемни работници кои, бидејќи не поседуваат средства за производство, се принудени да ја продаваат својата работна сила за да можат да живеат (Енгелсова забелешка кон англиското издание од 1888).
 - 7) То ест, точно зборувајќи, пишаната пренесена историја. Во 1847 година предисторијата на општеството, организацијата на општеството која и' претходеше на секоја пишана историја, сè уште беше речиси непозната. Потоа Хакстхаузен ја откри заедничката земјишна сопственост во Русија, Маурер докажа дека таа беше општествената основа од која сите германски племиња го започнаа својот историски развој, а постепено се изнајде дека селските општини со заеднички земјишен имот беа првобитниот облик на општествата од Индија до Ирска. На крај, сето ова го круниса Морган со своето откритие на вистинската природа на родот и на неговата положба во племето, откривајќи ја со тоа внатрешната организација на тоа првобитно комунистичко општество во нејзиниот типичен облик. Со распаѓањето на тие првобитни заедници започнува делењето на општеството на посебни и на крајот на спротивставени класи. Јас се обидов да го прагам тој процес на распаѓање во "Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates", второ издание, Stuttgart 1886. (Енгелсова забелешка кон англиското издание од 1888).

Во поранешните епохи на општеството ние наоѓаме речиси насекаде целосна поделба на општеството на различни сталежи, цела скала од различни општествени положби. Во стариот Рим среќаваме патриции, витези, плебејци, робови; во Средниот век — феудални господари, вазали, еснафски мајстори, калфи, зависни селани (крепосници), а одозгора на тоа речиси во секоја од тие класи пак посебни степени.

Современото буржоаско општество, кое изникна од пропаста на феудалното општество, не ги укина класните спротивности; на местото на старите тоа постави само нови класи, нови услови на угнетување, нови форми на борба.

Но нашата епоха, епохата на буржоазијата, се одликува со тоа што ги упрости класните спротивности. Целото општество сè повеќе и повеќе се цепи на два големи непријателски табора, на две големи класи што стојат непосредно една наспроти друга — на буржоазија и пролетаријат.

Од редовите на средновековните крепосници излегоа малограѓаните на првите градови; од тоа малограѓанско население се развија првите елементи на буржоазијата.

Откривањето на Америка, па на морскиот пат околу Африка, создаде нов терен за буржоазијата што надоаѓаше. Источноиндискиот и кинескиот пазар, колонизацијата на Америка, размената со колониите, намножувањето на средствата за размена и на стоката воопшто им дадоа на трговијата, поморството и индустријата дотогаш невиден полет, а со тоа го забрза развитокот на револуционерниот елемент во феудалното општество што пропаѓаше.

Дотогашниот феудален или еснафски начин на работење на индустријата не можеше повеќе да ја задоволи потребата што растеше со новите пазари. На негово место дојде мануфактура-

та. Еснафските мајстори ги потисна индустрискиот среден сталеж; поделбата на трудот меѓу различните корпорации исчезна пред поделбата на трудот во одделните работилници.

Но пазарите целото време се растеа, потребата стануваше сè поголема. Повеќе ни мануфактурата не беше доволна. Тогаш пареата и машините го револуционизираа индустриското производство. Местото на мануфактурата го презеде современата крупна индустрија, местото на индустрискиот среден сталеж го презедоа индустриските милионери, раководителите на цели индустриски армии, современите буржуи.

Крупната индустрија создаде светски пазар, кој беше подготвен со откривањето на Америка. Светскиот пазар неизмерно ја разви трговијата, бродарството, копнениот сообраќај. Овој развој, пак, уште повеќе ја рашири индустријата, а во истата мера во која се ширеа индустријата, трговијата, бродарството и железниците, во истата таа мера се развиваше буржоазијата; таа ги зголемуваше своите капитали и ги потиснуваше на заден план сите класи наследени од Средниот век.

Така ние гледаме како самата современа буржоазија е производ на еден долг развоен процес, на ред преврати во начинот на производството и на сообраќајот.

Секој од тие степени на развојот на буржоазијата беше придружен со соодветен политички успех. Угнетен сталеж под власта на феудалните господари, вооружена и самоуправна заедница во комуната⁸⁾, ваму независна градска република, таму трет оданочуван сталеж на монархијата, потоа во времето на мануфактурата противтежа на дворјанството во сталешката или во апсолутната монархија, главна подлога на големите монархии воопшто — тие се степените што ги помина буржоазијата во својот развојот; најпосле, со настанокот на крупната индустрија

и на светскиот пазар, буржоазијата ја освои во современата претставничка држава исклучивата политичка власт. Современата државна власт е само еден одбор што управува со општите работи на целата буржоаска класа.

Буржоазијата во историјата изигра извонредно револуционерна улога.

Насекаде каде што дојде на власт, буржоазијата ги разруши сите феудални, патријархални и идилични односи. Таа безжалосно ги раскина шарените феудални врски, нои го врзуваа човекот за неговиот природен повелач, и не остави меѓу луѓето никаква друга врска освен голиот интерес, освен бездушното „плаќање во готово“. Таа го потопи во ледената вода на егоистичната сметка свештениот трепет на побожниот занес, на витешкото одушевување, на малограѓанската сентименталност. Таа го раствори личното достоинство на човекот во прометна вредност и на местото на безбројните со повелби признати и извојувани слободи стави една бессовесна слобода на трговијата. Со еден збор, експлоатацијата прикриена со религиозни и политички илузии таа ја замени со отворена, бесрамна, директна, сувопарна експлоатација.

Буржоазијата го симна ореолот на светоста од сите дотогашни достоинствени професии, на кои се гледаше со стравопочит.

8) „Комуни“ се нарекуваа градовите кои настанаа во Франција дури и пред да бидат способни од своите феудални господари да ја украдат градската самоуправа и политичките права како „трет сталеж“. Воопшто кажано, ние овде како типична земја за економскиот развоток на буржоазијата ја наведовме Англија, а за нејзиниот политички развоток Франција (Енгелсова забелешка кон англиското издание од 1888).

Вака граѓаните на италијанските и француските градови ја нарекуваа својата градска општина, откако ги откупиле или извојувале своите први самоуправни права од феудалните господари (Енгелсова забелешка кон германското издание од 1890).

Лекарот, правникот, свештеникот, поетот и научникот — таа ги претвори во свои платени, наемни работници.

Буржоазијата го раскина од семејните односи нивниот трогателно-сентиментален превез и ги сведе нив на чисто парични односи.

Буржоазијата откри дека бруталното покажување на силата, поради кое реакцијата толку многу му се восхитува на Средниот век, наоѓало соодветно дополнување во најмлитавата дембелија. Дури таа покажа што може да создаде човечката дејност. Таа создаде чуда сосем поинакви од египетските пирамиди, од римските водоводи и готските катедрали; таа изведе сосем поинакви походи отколку што беа преселбите на народите и крстоносните војни.

Буржоазијата не може да егзистира без да ги револуционизира непрекинатото орудијата за производство, а следствено и производствените односи па значи и целокупните општествени односи. Напротив, на сите поранешни индустриски класи им беше прв услов за нивниот опстанок неизменетото задржување на стариот начин на производство. Непрекинатите преврати во производството, непрестајното потресување на сите општествени односи, вечната несигурност и движење ја одликуваат буржоаската епоха од сите други претходни епохи. Сите цврсти, 'рѓосани односи, со сите старински претстави и разбирања што нив ги придружуваат, таа ги растопува и сите нови што изникнуваат, застаруваат уште незацврснати. Сè што е сталешко и зачмаено исчезнува, сè што е свето се осквернува, и луѓето се најпосле принудени на својата животна положба, на меѓусебните односи да погледнат со трезвени очи. Потребата за се пораширени пазари, каде што ќе ги продаде своите производи, ја гони буржоа-

зијата по целата Земјина топка. Насекаде таа мора да се загнезди, насекаде да се населат, насекаде да воспостават врски.

Со експлоатацијата на светскиот пазар, буржоазијата му даде космополитски карактер на производството и потрошувачката на сите земји. За голема жалост на реакционерите, таа ја истргна од под нозе националната почва на индустријата. Најстарите национални гранки на индустријата се уништени и секојдневно се уништуваат. Нив ги потиснуваат нови индустрии кои по цената на животот, мораат да ги воведуваат сите цивилизирани нации, индустрии кои повеќе не преработуваат домашни сировини, ами сировини што идат од најоддалечени области и од кои се изработуваат такви фабрики што се трошат не само во земјата, ами истовремено и во сите делови на светот. На местото на старите потреби, задоволувани со домашните производи, доаѓаат нови, кои за своето задоволување бараат производи од најдалечни земји и климати. На местото на старата локална и национална самодоволност и ограденост стапува сестраниот сообраќај, сестраната заемна зависност на нациите. А, какошто е во материјалното, така е и во духовното производство. Духовните производи на одделните нации стануваат општо добро. Националната едностраност и ограниченост станува сè повеќе невозможна, а од многуте национални и локални литератури се создава една светска литература.

Со брзото подобрување на сите орудија за производство, со бескрајно олеснетиот сообраќај, буржоазијата ги вовлекува во цивилизацијата сите, па дури и најварварските нации. Евтините цени на нејзините стоки се тешката артилерија со која таа ги руши сите кинески сидови, со која таа и најупорната омраза на варварите против странците ја присилува на капитулација. Таа ги присилува сите нации да го прифатат буржоаскиот начин на

производство, ако не сакаат да пропаднат; таа ги присилува нив да ја воведат и кај себе таканаречената цивилизација, т.е. да станат буржуи. Со еден збор, таа го дотерува светот по своја лика и прилика.

Буржоазијата му го потчини селото на господството на градот. Таа создаде огромни градови, до висок степен го зголеми бројот на градското население во споредба со селското м на тој начин истргна значителен дел од населението од идиотизмот на селскиот живот.

И како што го направи селото зависно од градот, така и варварските и полуварварските земји таа ги направи зависни од цивилизираните земји, селанските народи од буржоаските народи, Исток од Запад.

Буржоазијата сè повеќе и повеќе ја совладува раздробеноста на средствата за производство, на сопственоста на населението. Таа го накупчи населението, ги централизира средствата за производство, ја концентрира сопственоста во малку раце. Нужна последица од тоа беше политичката централизација. Независните, сврзани речиси само со сојузни односи, провинции, со различни интереси, закони, влади и царини се најдоа сплотени во една нација, со една влада, со еден закон, со еден национален класен интерес, со една царинска граница. Буржоазијата за помалку од сто години на своето класно владеење создаде помасовни и поколосални производни сили од сите претходни генерации заедно. Потчинување на природните сили, машинско производство, примена на хемијата во индустријата и земјоделството, бродарството, железници, електрични телеграфи, претворување на цели делови од светот во ораници, претворување на реките во пловни, цели населенија како изникнати од земјата

— кое поранешно столетие слутело дека такви производни сили дремеле во skutot на општествениот труд?

И така ние видовме дека средствата за производство и за сообраќај, врз основите на кои се изгради буржоазијата, беа создадени во феудалното општество. На извесен степен од развитокот на тие средства за производството и за сообраќај, Односите во кои феудалното општество произведуваше и разменувааше, феудалната организација на селското стопанство и мануфактурата, со еден збор — феудалните односи на сопственоста не им одговараа повеќе на развиените производни сили. Тие го кочеа производството, наместо да го унапредуваат. Тие се претворија во негови окови. Неопходно беше тие да се раскинат, и беа раскинати.

На нивното место дојде слободната конкуренција со својствената општествена и политичка структура, со економската и политичката власт на буржоаската класа.

Пред нашите очи се врши слично движење. Буржоаските производствени и сообраќајни односи, буржоаските сопственички односи, современото буржоаско општество, кое по волшебнички извика толку силни средства за производство и за сообраќај, личи на волшебник кој повеќе не може да ги совлада подземните сили што ги извикал. Со децении историјата на индустријата и на трговијата е само историја на побуни на современите производни сили против современите производствени односи, против оние сопственички односи што се животни услови на буржоазијата и на нејзиното владеење. Доста е да се укаже на трговските кризи, кои со своето периодично повторување сè повеќе и повеќе го загрозуваат опстанокот на целото буржоаско општество. Во трговските кризи редовно се уништува голем дел не само од изработените производи, ами и од веќе создадените

производни сили. Во кризите избива една општествена епидемија што на сите поранешни епохи би им изгледала како бесмислица — епидемија на претерано производство. Општеството наеднаш се наоѓа фрлено назад во состојба на моментално варварство; како глад, општа опустошителна војна да му ги пресекле сите извори на животни средства; индустријата, трговијата изгледаат уништени — а зошто? Затоа што општеството има премногу цивилизација, премногу животни средства, премногу индустрија, премногу трговија. Производните сили што му стојат на располагање не служат повеќе за унапредување на буржоаската цивилизација и на буржоаските сопственички односи; напротив тие се станати премногу силни за овие односи, тие се од нив закочени; а кога ќе ја совладаат таа закоченост, го доведуваат целото буржоаско општество во неред, го загрозуваат опстанокот на буржоаската сопственост. Буржоаските односи се станати претесни за да го зберат богатството што го создале. — Со што буржоазијата ги совладувала кризите? Од една страна, со присилно уништување на цела маса од производните сили, од друга страна, со усвојување на дови пазари и со потемелна експлоатација на старите пазари. Со што, значи? Со тоа што подготвува посестрани и посилни кризи, а ги намалува средствата за спречување на кризите.

Оружјето со кое буржоазијата го сруши феудализмот се врти сега против самата буржоазија.

Но буржоазијата не го искова само оружјето што и носи смрт; таа ги создаде и луѓето што ќе го носат тоа оружје — современите работници, пролетерите.

Во истата мера во која се развива буржоазијата, т.е. капиталот, во истата мера се развива и пролетаријатот, класата на современите работници, кои живеат само дотогаш додека наоѓаат

работа, и кои наоѓаат работа само дотогаш додека нивниот труд го зголемува капиталот. Тие работници, принудени да се продаваат на парче, се исто таква стока како и секој друг трговски артикл, а поради тоа во истата мера се изложени на сите случајности на конкуренцијата, на сите колебања на пазарот.

Трудот на пролетерите, со распространувањето на машините и со поделбата на трудот, изгуби секаков самостоен карактер, а со тоа и секаква привлечност за работникот. Работникот станува прост додаток на машината, од кого се бараат само најпрости, еднолични движења што можат најлесно да се научат. Затоа трошоците што ги причинува работникот се ограничуваат речиси само на оние животни средства што му се потребни за своето издржување и продолжување на својата раса. Меѓутоа, цената на секоја стока, па според тоа и на трудот, е еднаква со трошоците за нејзиното производство. Поради тоа, колку повеќе расте одвратноста на трудот, толку повеќе се намалува наемнината. Нешто повеќе: колку повеќе расте примената на машините и поделбата на трудот, толку повеќе расте и масата на трудот, било со зголемувањето на бројот на работните часови, било со зголемувањето на трудот што се бара за едно определено време, со забрзувањето на одот на машините итн.

Современата индустрија ја претвори малата работилница на патријархалниот мајстор во крупна фабрика на индустрискиот капиталист. Маса од работници, збрани во фабриките, се организирани по војнички. Како прости војници на индустријата, тие се поставуваат под надзор на цела хиерархија од индустриски подофицери и офицери. Тие не се само слуги на буржоаската класа, на буржоаската држава — секој ден и секој час нив ги потчинува машината, надзорникот, и пред сè самиот одделен буржуј што се занимава со производство. Овој деспотизам е тол-

ку посетничав, поомразен, толку повеќе предизвикува огорченост колку поотворено печалбата ја прогласува за своја крајна цел.

Колку помалку умешност и сила бара рачниот труд, т.е. колку повеќе се развива современата индустрија толку повеќе машинскиот труд се потиснува од женскиот и детскиот. За работничката класа разликите во полот и староста повеќе немаат општествена важност. Има уште само работни орудија кои, според староста и полот, бараат различни трошоци.

Кога експлоатацијата на работникот од страна на фабрикантот ќе се заврши и работникот, најпосле, ќе ја добие во готово исплатената своја надница, тогаш на него се нафрлаат другите делови на буржоазијата — стопанот на куќата, бакалот, лихварот итн.

Досегашните ситни средни сталежи, ситните индустријалци, трговци и рентиери, занаетчиите и селаните — сите тие класи паѓаат во редовите на пролетаријатот делум поради тоа што нивниот мал капитал не е достоин за водење крупна индустрија, та и подлегнува на конкуренцијата од покрупните капиталисти, делум пак затоа што нивната умешност ја изгубува вредноста поради новите начини на производство. Така пролетаријатот се регрутира од сите класи на населението.

Пролетаријатот поминува низ повеќе степени на развиток. Неговата борба против буржоазијата започнува со денот кога започнува неговото постоење.

Отпрвин се борат одделни работници, потоа работниците на една фабрика, па работниците од една гранка на трудот во едно место против одделен буржуј што непосредно ги експлоатира. Работниците не ги управуваат своите напади само против буржоаските производствени односи, тие ги управуваат нив и

против самите производствени орудии; тие ги уништуваат странските конкурентски стоки, ги искршуваат машините, ги запалуваат фабриките, се обидуваат да ја повратат изгубената положба на средновековниот работник.

На тој степен работниците се сè уште маса растурена по целата земја и раздробена од конкуренцијата. Помасовното сплотување на работниците уште не е последица од нивното сопствено здружување, ами само последица од здружувањето на буржоазијата, која заради постигнување на своите сопствени политички цели мора и засега уште може да го стави во движење целиот пролетаријат. На тој степен пролетаријатот, значи, не води борба против своите непријатели, туку против непријателите на своите непријатели, против останките од апсолутната монархија, против земјовладелците, против неиндустриските буржуи, против малограѓаните. Така, целото историско движење е концентрирано во рацете на буржоазијата; секоја победа извојувана во такви услови е победа на буржоазијата.

Но со развитокот на индустријата не доаѓа само до намножување на пролетаријатот; тој се сплотува во поголеми маси, неговата сила расте и тој сè повеќе ја чувствува. Интересите, животните услови кај пролетаријатот сè повеќе и повеќе се изедначуваат, зашто машината сè повеќе ги брише разликите во работата, а надницата ја срозува речиси насекаде на еднакво ниско рамниште. Сè поголемата конкуренција меѓу самата буржоазија и трговските кризи што оттука произлегуваат го обусловуваат сè поголемото колебање на наемнината на работниците; сè побрзото непрекинато подобрување на машините ја прави животната положба на пролетерите се понесигурна; судирите меѓу одделниот работник и одделниот буржуј сè повеќе придобиваат карактер на судири меѓу две класи. Работниците започнуваат да

создаваат коалиции против буржуите; тие се соединуваат за заштита на својата наемнина. Тие основаат дури и трајни здружења, за да се снабдат со средства за во случај на бунт. На места борбата се претворува во побуни.

Од време на време победуваат работниците, но тие победи се само преодни. Вистинскиот резултат на нивната борба не е непосредниот успех, ами здружувањето на работниците, кое сè повеќе се шири. За тоа спомага порастот на сообраќајните средства што ги произведува крупната индустрија и што ги доведуваат во врска работниците од разни места. Само таа врска е и потребна, па многуте локални борби, кои се насекаде од ист карактер, да се централизираат во национална класна борба. А секоја класна борба е политичка борба. Здружувањето за кое на граѓаните од Средниот век, со нивните вицинални патишта, им беа потребни векови, современите пролетери го постигнуваат, благодарейќи на железниците, за малку години.

Ова организирање на пролетерите во класа, а со тоа во политичка партија, секој момент пак се разбива од конкуренцијата меѓу самите работници. Но организацијата постојано одново изникнува, појака, поцврста, помоќна. Таа со борба го постигнува признавањето на одделни интереси на работниците во законска форма, искористувајќи ја расцепканоста меѓу самата буржоазија. Така стана, на пример, со законот за десетчасовен работен ден во Англија.

Судирите на старото општество воопшто во многу нешто помагаат за развитокот на пролетаријатот. Буржоазијата се наоѓа во непрекината борба: отпрвин против аристократијата; подоцна против оние делови од самата буржоазија што интересите им доаѓаат во противречност со напредокот на индустријата; секогаш против буржоазиите од сите други земји. Во сите тие борби

таа е принудена да апелира на пролетаријатот, да ја бара неговата помош и така да го вовлекува во политичкото движење. Така таа самата му ги подава на пролетаријатот елементите на своето сопствено образување, т.е. оружјето против самата себе.

Потоа, како што видовме, напредокот на индустријата фрла во редовите на пролетаријатот цели составни делови од владејачката класа или барем ги загрозува во животните услови. И овие му принесуваат на пролетаријатот маса елементи на образувањето.

Најпосле, во оние периоди кога класната борба се приближува кон разврската, процесот на распаѓање во самата владејачка класа, во рамките на целото старо општество зема толку жесток, толку остар карактер, што еден мал дел од владејачката класа се одрекува од неа и се приклучува кон револуционерната класа, кон класата што во своите раце ја носи иднината. И затоа, како што некогаш еден дел од благородништвото премина на страната на буржоазијата, така сега еден дел од буржоазијата преминува на страната на пролетаријатот, а особено еден дел од буржуите идеолози, кои со работата се пробиле до теоретското разбирање на целокупното историско движење.

Од сите класи што стојат денеска наспротив буржоазијата само пролетаријатот е вистински револуционерна класа. Сите други класи се растројуваат и пропаѓаат со развитокот на крупната индустрија, додека пролетаријатот е нејзин сопствен производ.

Средните сталежи: ситниот индустријалец, ситниот трговец, занаетчијата, селанецот — сите тие се борат против буржоазијата за да го обезбедат од пропаѓање својот опстанок како средни сталежи. Тие, значи, не се револуционерни, ами конзервативни. Дури и нешто повеќе, тие се реакционерни, зашто сакаат да го

свртат назад тркалото на историјата. Ако се револуционерни, тогаш се такви дотолку доколку им претстои преминување во редовите на пролетаријатот, доколку тие не ги бранат своите сегашни, ами своите идни интереси, доколку го напуштаат своето сопствено становиште за да застанат на становиштето на пролетаријатот.

Лумпенпролетаријатот, тој пасивен производ од гниењето на најдолните слоеви на старото општество, ќе биде делумно вовлечен од пролетерската револуција во движењето, но по целата своја животна положба тој многу повеќе е наклонет да се продаде за реакционерни сплетки.

Животните услови на старото општество се веќе уништени во животните услови на пролетаријатот. Пролетаријатот нема сопственост; неговиот однос спрема жената и децата нема повеќе ништо заедничко, со буржоаските семејни односи: современиот индустриски труд, современото робување на капиталот, еднакво во Англија, како и во Франција, во Америка како и во Германија, избришаа од него секаков национален карактер. Законите, моралот, религијата за него се само буржоаски предрасуди, зад кои се кријат буржоаските интереси.

Сите поранешни класи што ја освојуваа власта за себеси се стремееа да ја осигурат својата извојувана животна положба, потчинувајќи го целото општество на условите што го обезбедуваа нивниот начин на присвојување. Пролетерите можат да ги освојат општествените производни сили само така ако го укинат својот сопствен досегашен начин на присвојување, а со тоа и целиот досегашен начин на присвојување. Пролетерите немаат ништо свое што би требало да го осигурат, тие мораат да разрушат сè што ја осигурувало и обезбедувало досега приватната сопственост.

Сите досегашни движења беа движења на малцинството или во интерес на малцинството. Пролетерското движење е самостојно движење на огромното мнозинство во интерес на огромното мнозинство. Пролетаријатот, најнискиот слој на сегашното општество, не може да се подигне, не може да се исправи, а целата надградба од слоеви што го составуваат официјалното општество да не летне во воздух.

Ако не по содржина, тогаш по форма борбата на пролетаријатот против буржоазијата е отпрвин национална борба. Пролетаријатот на секоја земја мора, се разбира, прво да сврши со својата сопствена буржоазија.

Оцртувајќи ги најопштите фази од развитокот на пролетаријатот, ние ја проследуваме повеќе или помалку прикриената граѓанска војна во рамките на постојното општество до онаа точка кога таа избувнува во отворена револуција, а пролетаријатот со насилно уривање на буржоазијата ја основува својата власт.

Досега секој облик на општество е основан, како што видовме, на антагонизмот на угнетувачките и угнетените класи. Но, за да може да биде угнетувана некоја класа, одредени услови мора да се обезбедат при кои таа би можела барем да го живурка својот ропски живот. Средновековниот крепосник се издигал во крепосништвото до член на општината, како што малограѓанинот под јаремот на феудалниот апсолутизам се издигна до буржуј. Современиот работник, напротив, наместо да се издигне со напредокот на индустријата пропаѓа се подолу и подолу под условите за суштествување на својата сопствена класа. Тој поставува паупер, а пауперизмот се развива побрзо од населението и богатството. Од тука јасно произлегува дека буржоазијата повеќе не е способна да остане владејачка класа на општеството и

да му ги наметнува своите услови на суштествување на целото општество како закон кој ги нагласува сите останати. Таа е неспособна да владее, зашто е неспособна да му ја осигури егзистенцијата на својот роб во самото негово ропство, затоа што не може а да не допушти да пропадне во таква положба во која мора него да го храни, наместо да биде хранета од него. Општеството не може повеќе да живее под оваа буржоазија, со други зборови нејзината егзистенција повеќе не е соодветна со општеството.

Основниот услов за суштествувањето и превласта на буржоаската класа е образувањето и зголемувањето на капиталот; услов за суштествување на капиталот е наемниот труд. Наемниот труд исклучиво постои поради конкуренцијата помеѓу работниците. Напредокот на индустријата, чиј слеп носител е буржоазијата, ја заменува изолацијата на работниците, поради конкуренцијата, со револуционерно спојување поради здружувањето. На тој начин, развитокот на крупната индустрија ги поткопува темелите на силата на буржоазијата со која таа произведува и ги присвојува производите. Она што буржоазијата го произведува, пред сè, е својот сопствен гробар. Нејзиното пропаѓање и победата на пролетаријатот се подеднакво неизбежни.

II. ПРОЛЕТЕРИ И КОМУНИСТИ

Во каков однос стојат комунистите спрема проleterите воопшто?

Комунистите не се некоја посебна партија спрема другите работнички партии.

Тие немаат никакви интереси одделни од интересите на целокупниот пролетаријат.

Тие не поставуваат никакви посебни принципи во кои би сакале да го вкалапат пролетерското движење.

Комунистите се разликуваат од другите пролетерски партии само со тоа што,

(1) во различните национални борби на проleterите ги истакнуваат и спроведуваат заедничките, од националноста независни интереси на целокупниот пролетаријат

(2) со тоа што тие на различните степени од развитокот низ кои преминува борбата помеѓу пролетаријатот и буржоазијата постојано и насекаде ги застапуваат интересите на целокупниот пролетаријат.

Комунистите се, значи, во практика најрешителниот и најнапредниот дел од работничките партии на сите земји, дел го ги бутка напред сите останати, а во теоретски поглед тие ја имаат пред останатата маса на пролетаријатот таа предност што ги разбираат условите, текот и општите резултати на пролетерското движење.

Најблиската цел на комунистите е таа што и на сите други пролетерски партии: формирањето на пролетаријатот во класа, рушењето на буржоаското господство, освојувањето на политичката власт од страна на пролетаријатот.

Теоретските поставки на комунистите никако не се основаат на некакви идеи што ги измислил или ги открил овој или оној поправач на светот.

Тие се само општи изрази на вистинските односи на постојната класна борба, на историското движење што се извршува пред нашите очи. Укинувањето на досегашните сопственички односи не е нешто што посебно го карактеризира комунизмот.

Сите сопственички односи биле подложени на постојано историско сменување, на постојано историско изменување.

Француската револуција, на пример, ја укина феудалната сопственост во полза на буржоаската.

Она што го одликува комунизмот не е укинувањето на сопственоста воопшто, туку укинувањето на буржоаската сопственост.

Но современата буржоаска приватна сопственост е последниот и најсовершен облик на таквото производство и присвојување на производи што се држи на класни спротивности, на експлоатирање едни од други.

Во таа смисла комунистите можат да ја изразат својата теорија со една поставка: укинување на приватната сопственост.

Нам, на комунистите, ни се префрлаше дека сакаме да ја укинеме лично стекнатата, со труд добиената сопственост; сопственоста што претставува основа на секоја лична слобода, дејност и самостојност.

Заработената, стекнатата, добиената со својот труд сопственост! Зборувате ли вие за малограѓанската, ситната селанската сопственост, која и' претходеше на буржоаската? Неа нема зошто да ја укинуваме, развитокот на индустријата ја укина неа и секојдневно ја укинува.

Или, можеби, вие зборувате за современата буржоаска приватна сопственост?

Но зар наемниот труд, трудот на пролетерот, му создава не-му сопственост? Никако! Тој создава капитал, т.е. сопственост што го експлоатира наемниот труд, што може да се зголемува само под услов ако раѓа нов наеман труд за пак одново да го експлоатира него. Сопственоста во нејзиниот денешен вид се движи во спротивноста на капиталот и наемниот труд. Да ги разгледаме обете страни на таа спротивност.

Да се биде капиталист не значи да се заземе само некоја чисто лична, туку и општествена положба во производството. Капиталот е заеднички производ и може да се стави во движење само со заедничка акција на многу членови на општеството, а во крајна линија, само со заедничка акција на сите членови на општеството.

Капиталот, значи, не е само личен; тој е општествена сила.

Кога капиталот е претворен во општа сопственост што ќе им припаѓа на сите членови на општеството, значи, тогаш тоа нема да биде претворување на личната сопственост во општествена. Ќе се измени само општествениот карактер на сопственоста. Таа ќе го изгуби својот класен карактер.

Да преминеме сега на наемниот труд.

Просечната цена на наемниот труд е минимумот на наемни-ната, т.е. сумата животни средства што се потребни за одржување на животот на работникот како работник. Според тоа, она што наемниот работник си го присвојува со својата дејност стигнува само за тоа одново да му го произведе неговиот гол живот. Ние никако не сакаме да го укинеме тоа лично присвојување на производите на трудот што служат за одржување и репродукција на човековиот живот, зашто тоа присвојување не остава ни-

каков чист приход што би можел да создаде власт над туѓиот труд. Ние сакаме да го укинеме само бедниот карактер на тоа присвојување, во кое работникот живее само за да го зголемува капиталот, и живее само до толку до колку тоа го бараат интересите на владејачката класа.

Во буржоаското општество живиот труд е само средство за зголемување на натрупаниот труд. Во комунистичкото општество натрупаниот труд е само средство за проширување, збогатување, унапредување на животниот процес на работниците.

Во буржоаското општество, значи, минатото владее над сегашнината, во комунистичкото општество сегашнината над минатото. Во буржоаското општество капиталот има самостојност и индивидуалност, додека живата индивидуа е зависна и обезличена.

И укинувањето на тие односи буржоазијата го нарекува укинување на личноста и слободата! Таа е во право. Навистина, се работи за укинување на буржоаската личност, буржоаската самостојност, буржоаската слобода.

Под слобода, во рамките на денешните буржоаски производствени односи, се подразбира слобода на трговијата, слобода на купувањето и продавањето.

Ако отпадне тргувањето, тогаш отпаѓа и слободното тргување. Прикаските за слободно тргување, како и сите други слободарски декламации на нашата буржоазија имаат некаква смисла само во однос на врзаното тргување, во однос на потчинетиот граѓанин на Средниот век, но не и во однос на комунистичкото укинување на тргувањето, на буржоаските производствени односи и на самата буржоазија.

Вие се згрозувате од тоа што ние сакаме да ја укинеме приватната сопственост. Но во вашето денешно општество приват-

ната сопственост е укината за девет десеттини од неговите членови; таа токму за тоа и суштествува зашто не суштествува за девет десеттини. Вие, значи, нам ни префрлате што сакаме да укинеме една сопственост што го претпоставува како нужен услов немањето на сопственост кај огромното мнозинство на општеството.

Со еден збор, вие ни префрлате дека сакаме да ја укинеме вашата сопственост. Да, навистина, ние тоа го сакаме.

Вие велите: штом трудот нема да може повеќе да се претворува во капитал, пари, земјишна рента, накратко — во општествена сила што може да се монополизира, штом личната сопственост нема да може повеќе да се претворува во буржоаска сопственост, ќе биде укината и личноста.

Вие, значи, признавате дека под личност не подразбирате никого друг освен буржујот, т.е. буржоаскиот сопственик. А таквата личност треба навистина да биде укината.

Комунизмот не му ја зема на никого можноста да присвојува за себе општествени производи, тој ја зема само можноста со тоа присвојување да се подјармува за себе туѓиот труд.

Приговорено е дека со укинувањето на приватната сопственост ќе престане секоја дејност и ќе настапи општа мрзеливост.

Во таков случај буржоаското општество би морало одамна да загине од мрзеливост, зашто оние што во него работат не заработуваат ништо, а оние што печалат не работат. Сите тие приговори се сведуваат на тавтологијата дека веќе не ќе има наемен труд, штом веќе не ќе има капитал.

Сите приговори управени против комунистичкиот начин на присвојување и произведување на материјалните производи, проширени се исто така и на присвојувањето и произведувањето на духовните производи. Како што за буржујот укинувањето на

класната сопственост значи престанување на самото производство, исто така за него престанувањето на класната култура е идентично со престанувањето на културата воопшто.

Таа културата, за чија загуба тој плаче, за огромното мнозинство е само претворување во машина.

Но немојте со нас да се расправате, мерејќи го укинувањето на буржоаската сопственост со вашите буржоаски претстави за слободата, култура, правото итн. Самите ваши идеи се производ на буржоаските производствени и сопственички односи, како што е и вашето право само во закон претворена волјата на вашата класа, волја на која содржината и е дадена во материјалните услови на животот на вашата класа.

Вашето пристрасно сфаќање, во кое вие вашите производствени и сопственички односи ги претворувате од историски односи, преодни во текот на производството, во вечни закони на природата и на разумот, заедничко ви е на сите пропаднати владејачки класи. Кога се зборува за буржоаската сопственост, вие не смеете повеќе да го разберете тоа што ви е разбирливо кога се зборува за античката или за феудалната сопственост.

Укинување на семејството! Дури и крајните радикали се згрозуваат од оваа гнасна намера на комунистите.

На што е основано денешното буржоаско семејство? На капиталот, на приватната печалба. Него го развива наполно само буржоазијата; но тоа го наоѓа своето дополнување во принудната бесемејност на пролетерите и во јавната проституција.

Се разбира дека буржоаското семејство отпаѓа со отпаѓањето на ова негово дополнување, а и едното и другото ќе исчезнат со исчезнувањето на капиталот.

Или вие ни префрлате за тоа дека сакаме да ја укинеме експлоатацијата на децата од страна на нивните родители? Ние тој злочин го признаваме.

Но вие велите дека ние ги укинуваме најмилите за човека односи, зашто на местото на домашното воспитување го ставаме општественото воспитување.

А зар вашето воспитување не е определено од општеството? не се определува ли тоа од општествените односи во кои вие воспитувате, не се определува ли од непосредното или посредното мешање на општеството, преку училиштето итн.? Комунистите не го измилуваат влијанието на општеството врз воспитувањето; тие само го менуваат неговиот карактер, тие го истргнуваат него од под влијанието на владејачката класа.

Буржоаските фрази за семејството и воспитувањето, за нежните односи меѓу родителите и децата стануваат толку поодвратни колку повеќе се разрушуваат сите семејни врски во средината на пролетаријатот, поради развитокот на крупната индустрија, колку повеќе децата се претвораат во обични предмети за трговија и во орудија на трудот.

Но вие комунистите сакате да воведете заедница на жените — ни вика во хор целата буржоазија.

Буржујот гледа во својата жена просто орудие за производство. Тој слуша дека орудијата за производство треба заеднички да се експлоатираат и, се разбира, не може да се истргне од мислата дека и жените ќе ги постигнела истата судбина.

Тој дури и не слуги дека се работи токму за тоа да се укине положбата во која жените се само орудие за производство.

Туку, нема ништо посмешно од високоморалниот ужас на нашите буржуи од божемната официјална комунистичка заед-

ница на жените. Комунистите немаат потреба да воведуваат заедница на жените, неа речиси секогаш ја имало.

Нашите буржуи, не задоволувајќи се со тоа што им се на располагање жените и ќерките на нивните работници, а и да не говориме за официјалната проституција, наоѓаат особено задоволство во тоа да си ги соблазнуваат жените едни со други.

Буржоаскиот брак во стварноста е заедница на жените. На комунистите најмногу би смеело да им се префрли дека, наместо лицемерно прикриената, сакаат да воведат официјална, отворена заедница на жените. Туку, само по себе се разбира дека со укинувањето на сегашните производствени односи ќе исчезне и заедницата на жените што од нив произлегува, т.е. официјалната и неофицијалната проституција.

На комунистите понатаму им е префрлено дека сакаат да ја укинат татковината, народноста.

Работниците немаат татковина. Ним не може да им се земе она што го немаат. Но бидејќи пролетаријатот прво мора да ја освои политичката власт, да се подигне до положбата на национална класа, да се конституира самиот како нација, тој е засега сè уште национален, иако никако не во буржоаска смисла.

Националните изделувања и спротивностите на народите сè повеќе исчезнуваат веќе со развитокот на буржоазијата, со слободата на трговијата, со светскиот пазар, со еднообразноста на индустриското производство и на животните услови што нему одговараат.

Власта на пролетаријатот уште повеќе ќе го забрза нивното исчезнување. Обединетата акција, барем во цивилизираните земји, е еден од првите услови на неговото ослободување.

Во онаа мера во која се укинува експлоатацијата на еден индивидуум од друг, се укинува и експлоатацијата на една нација од друга.

Со паѓањето на спротивноста на класите во рамките на самата нација паѓа и непријателскиот став меѓу народите.

Обвинувањата што се подигаат против комунизмот од религиозно, филозофско и воопшто идеолошко становиште, не заслужуваат за нив поопширно да се говори.

Зар треба длабока мудрост па да се разбере дека со животните услови на луѓето, со нивните општествени односи, со нивното општествено битие, се менуваат и нивните претстави, погледи и поими, со еден збор и нивната свест?

Што докажува историјата на идеите, ако не тоа дека духовното производство се менува заедно со материјалното? Владејачките идеи на кое и да било време биле секогаш само идеи на владејачката класа. Се зборува за идеи што го револуционизираат целото општество. Со тоа само се искажува фактот дека во рамките на старото општество се изградиле елементите на новото општество, дека со распаѓањето на старите животни услови врви заедно и распаѓањето на старите идеи.

Кога стариот свет пропаѓаше, старите религии беа победени од христијанската религија. Кога во XVIII век христијанските идеи им подлегнаа на идеите на просветеноста, феудалното општество ја водеше својата смртна борба против тогаш револуционерната буржоазија. Идеите за слобода на совеста и на религијата беа само израз на владеењето на слободната конкуренција во областа на совеста.

„Но — ќе ни речат — религиозните, моралните, филозофските, политичките, правните идеи итн., навистина се изменувале во текот на историскиот развој. Но религијата, моралот,

филозофијата, политиката и правото секогаш се одржувале во тоа непрекинато изменување.

Освен тоа има вечни вистини, како слободата, справедливоста итн., кои им се заеднички на сите општествени устројства. А комунизмот ги укинува вечните вистини, ја укинува религијата, го укинува моралот, наместо да им даде нова форма; значи, тој му противречи на целокупниот досегашен историски развиток".

На што се сведува ова обвинување? Историјата на целото досегашно општество се движеше во класни спротивности, кои во различни епохи имаа различни форми.

Но какви форми тие и да земаа, експлоатацијата на еден дел од општеството од страна на друг дел претставува факт заеднички на сите изминати векови. Затоа не е чудно што општествената свест на сите векови, и покрај својата разноликост и различност, се движи во извесни заеднички форми, во форми на свест што наполно ќе исчезнат дури со целосното исчезнување на класните спротивности.

Комунистичката револуција е најрадикално прекинување со сопственичките односи наследени од минатото, па не е чудо што во текот на нејзиниот развиток најрадикално се прекинува со идеите наследени од минатото.

Туку, да ги оставиме забелешките на буржоазијата против комунизмот.

Ние видовме веќе погоре дека прв чекор на работничката револуција е издигањето на пролетаријатот во владејачка класа, извојувањето на демократијата.

Пролетаријатот ќе ја искористи својата политичка власт за да го истргне постепено од буржоазијата целиот капитал, за да ги централизира сите орудија за производство во рацете на државата, т.е. на пролетаријатот организиран како владејачка кла-

са, и колку се може побрзо да ја зголеми масата на производните сили.

Отпрвин, се разбира, тоа може да стане само со помош на деспотско посегане во правото на сопственоста и во буржоаските производствени односи, значи со помош на мерки што економски изгледаат недостатни и неодржливи, но кои во текот на движењето се надраснуваат самите себеси и се неизбежни како средство за извршување на преврат во сиот начин на производство.

Тие мерки ќе бидат, се разбира, во различните земји различни.

Меѓутоа, за најнапредните земји следниве мерки имаат прилично општа примена:

1. Експропријација на земјишната сопственост и употреба на земјишната рента за покривање на државните издатоци.

2. Силно прогресивен данок.

3. Укинување на правото на наследство.

4. Конфискација на имотот на сите емигранти и бунтовници.

5. Централизација на кредитот во рацете на државата преку една национална банка со државен капитал и со исклучив монопол.

6. Централизација на целокупниот транспортен систем во рацете на државата.

7. Проширување на националните фабрики, на орудијата за производство, разработување и подобрување на земјиштата по еден општ план.

8. Еднаква обврска на работа за сите, создавање на индустриски армии, особено за земјоделството.

9. Соединување на земјоделството со индустријата, влијаење за постепено отстранување на спротивноста помеѓу градот и селото.

10. Јавно и бесплатно воспитување на сите деца. Отстранување на фабричката работа на децата во денешната нејзина форма. Соединување на воспитувањето со материјалното производство итн. итн.

Кога во текот на развитокот ќе исчезнат класните разлики и кога целото производство ќе биде концентрирано во рацете на здружените индивидуи, јавната власт ќе го загуби својот политички карактер. Политичката власт во вистинската смисла на зборот е организирана власт на една класа за угнетување на друга класа. Кога пролетаријатот во борбата против буржоазијата нужно ќе се обедини во класа, кога со револуцијата ќе стане владејачка класа и кога како владејачка класа насилно ќе ги укине старите производствени односи, тој ќе ги укине со тие производствени односи и условите за суштествување на класната спротивност, на класите воопшто, а со тоа и својата сопствена класна власт.

На местото на старото буржоаско општество со неговите класи и класни спротивности стапува здружувањето, во кое слободниот развиток на секој поединец е услов за слободниот развиток на сите.

III. СОЦИЈАЛИСТИЧКА И КОМУНИСТИЧКА ЛИТЕРАТУРА

1. Реакционерниот социјализам

а) Феудалистичкиот социјализам

Француската и англиската аристократија по својата историска положба беше повикана да пишува памфлети против современото буржоаско општество. Во француската Јулска револуција од 1830 година, во англиското движење за парламентарна реформа, таа уште еднаш му подлегна на омразениот скороевец. За некаква сериозна политичка борба повеќе не можеше ни збор да има. Нејзе и' преостануваше да се бори само на литературно поле. Но и во областа на литературата старите фрази од времето на реставрацијата станаа веќе невозможни⁹⁾. За да предизвика симпатии, аристократијата мораше привидно да ги испушти од предвид своите интереси и да го формулира своето обвинение против буржоазијата уште единствено во интерес на експлоатираната работничка класа. Така таа си доставуваше задоволство со тоа што смееше да пее пасквил на сметка на својот господар и да му шепоти на увото повеќе или помалку зловешти пророштва.

На тој начин изникна феудалистичкиот социјализам, напалу жалопојка, напалу пасквил, напалу одглас на минатото, напалу заплашување на иднината, погодувајќи ја понекојпат буржоазијата в срце со својата горчлива, духовита и парателна

9) Не се мисли на Англиската реставрација од 1660-1689, туку на Француската реставрација од 1814-1830 (Енгелсова забелешка кон англиското издание од 1888).

осуда, но секогаш дејствувајќи комично со целосната неспособност да го сфати текот на современата историја.

Аристократијата мавташе со пролетерската питачка торба како со знаме, за да го собере околу себе народот. Но секогаш, кога тој ќе тргнеш по неа, ќе ги видеше на нејзиниот задник старите феудални грбови и ќе се разбегаше со силен и непочитувачки кикот.

Оваа претстава ја приредија еден дел од француските легитимисти „Млада Англија“.

Кога феудалците докажуваат дека нивниот начин на експлоатација бил поинаков од буржоаската експлоатација, го забораваат само тоа дека тие експлоатираа под сосем различни и сега веќе преживеани околности и услови. Кога докажуваат дека под нивното владеење го немало современиот пролетаријат, тие го забораваат само тоа дека токму современата буржоазија беше неизбежен плод на нивниот општествен поредок.

Инаку, тие така малку го кријат реакционерниот карактер на својата критика, што нивното главно обвинување против буржоазијата токму во тоа и се состои дека под нејзиниот режим се развива класата што ќе го фрли во воздух целиот стар општествен поредок.

Тие многу повеќе и' префрлаат на буржоазијата за тоа што таа го создава револуционерниот пролетаријат отколку за тоа што создава пролетаријат воопшто.

Поради тоа во политичката практика тие учествуваат во сите насилни мерки против работничката класа, а во обичниот живот се задоволуваат со тоа, спротивно на сите свои надуени фрази, да ги собираат златните јаболка и по трговски да ја заменуваат верноста, љубовта и честа за волна, цвекло и ракија¹⁰⁾.

Како што попот секогаш одел рака за рака со феудалецот, така исто и поповскиот социјализам оди со феудалистичкиот.

Нема ништо полесно отколку социјалистички да се пребојадиса христијанскиот аскетизам. Зар не грмеше и христијанството против приватната сопственост, против бракот, против државата? Зар тоа не проповедаше дека тие треба да се заменат со добротворство и просјачење, со безбрачност и умртвување на плотта, со манастирски живот и со црква? Христијанскиот социјализам е само света водица со која попот ја благословува озлобеноста на аристократот.

б) Малограѓанскиот социјализам

Феудалната аристократија не е единствената класа урната од буржоазијата, на која условите на животот и' се пресушија и исчезнаа во современото буржоаско општество. Средновековното малограѓанско население и ситниот селански сталеж беа претходници на современата буржоазија. Во земјите што се индустриски и трговски помалку развиени, оваа класа вегетира и понатаму покрај буржоазијата што се развива.

Во земјите каде што се разви современата цивилизација се формира едно ново малограѓанство, кое се колеба меѓу пролетаријатот и буржоазијата и кое постојано одново се формира како

10) Ова пред сè се однесува на Германија, каде земјишното благородништво и јункерите најголемиот дел од своите имоти го експлоатираат за своја сметка преку свои управители, а покрај тоа се крупни производители на шеќер од репка и ракија од компир. Побогатите англиски аристократи сè уште не стигнале дотаму, но и тие знаат како опаѓачката рента може да се надомести со давање на своето име на повеќе или помалку сомнителни основачи на акционерски друштва (Енгелсова забелешка кон англиското издание од 1888).

дополнителен дел на буржоаското општество, но конкуренцијата постојано ги фрла во пролетаријатот неговите членови, и тие почнуваат веќе да гледаат дека со развитокот на крупната индустрија се приближува денот кога тој слој наполно ќе исчезне како самостоен дел на современото општество и кога во трговијата, мануфактурата и селското стопанство ќе биде заменет со надзорници и слуги.

Во такви земји како што е Франција, каде што селанството составува многу повеќе од половината на сето население, беше природно што писателите кои истапуваат за пролетаријатот, а против буржоазијата, во својата критика на буржоаскиот режим го применуваа мерилото на малограѓанинот и на ситниот селанец и застапаа на страната на работниците од становиштето на малограѓанството. Така се создаде малограѓанскиот социјализам. Сисмонди е на челото на таа литература не само за Франција, ами и за Англија.

Овој социјализам ги анализира противречностите во современите производствени односи со крајна остроумност. Тој ги откри лицемерните украсувања на економистите. Непобитно го докажа разурнувачкото дејство на машините и на поделбата на трудот, концентрацијата на капиталот и на земјишниот посед, претераното производство и кризите, неизбежното пропаѓање на малите граѓани и селани, бедата на пролетаријатот, анархијата во производството, вопијувштата неправда во поделбата на богатството, истребувачката индустриска војна меѓу нациите, распаѓањето на старите обичаи, на старите семејни односи, на старите народности.

Но по својата позитивна содржина, овој социјализам сака или одново да ги воспостави старите средства за производство и промет, а со нив и старите сопственички односи и старото

општество, или сака современите средства за производство и промет насилно да ги втера пак во рамките на старите сопственички односи, кои тие ги разбија и мораа да ги разбијат. Во обата случаја тој е едновремено и реакционерен и утопистички.

Еснафство во индустријата и патријархално селско стопанство — тоа е неговиот последен збор.

Во својот понатамошен развиток овој правец западна во кукавички мамурлак.

в) Германскиот или „вистинскиот“ социјализам

Социјалистичката и комунистичката литература на Франција, која изникна под притисокот на владејачката буржоазија и која е литературен израз на борбата против таа власт беше пренесена во Германија во такво време кога буржоазијата тукушто ја беше започнала својата борба против феудалниот апсолутизам.

Германските филозофи, полуфилозофи и префинети мозоци жедно се фатија за таа литература, само што при тоа забораваја дека со пренесувањето на тие списи од Франција во Германија не беа истовремено тука пренесени и француските услови на животот. Во германските услови француската литература изгуби секако непосредно практично значење и доби чисто литературен изглед. Таа мораше да изгледа просто како итро размислување во вистинското општество за остварувањето на човековата сушност. Така барањата на првата Француска револуција имаа за германските филозофи од XVIII век смисла само како барања на „практичниот разум“ воопшто, а пројавите на волјата на револуционерната француска буржоазија во нивните очи значеа закони на чистата волја, на волјата каква што таа мора да биде, на вистински човечката волја.

Сета работа на германските литератори се состоеше исклучиво во тоа да ги доведат во склад новите француски идеи со својата стара филозофска совест или, подобро кажано, да ги присвојат француските идеи од своето филозофско становиште.

Ова присвојување се изврши на ист начин на каков воопшто се присвојува некој туѓ јазик, то ест со преведување.

Познато е како калуѓерите ги испишуваа невкусните католички житија на светци преку ракописите на класичните дела на старото паганско време. Германските литератори постапија со профаната француска литература обратно. Тие своите филозофски глупости ги напишаа под францускиот оригинал. Така, на пример, под француската критика на паричните односи тие напишаа „отуѓување на човечката сушност“, под француската критика на буржоаската држава тие пишуваа „укинување на власта на апстрактно-општото“ итн.

Ова потклавање на своите филозофски фрази под француската мисла тие го крстија со имињата „филозофија на делото“, „вистински социјализам“, „германска наука на социјализмот“, „филозофско образложување на социјализмот“ итн.

Така француската социјалистичко-комунистичка литература беше наполно скопена. Па бидејќи во рацете на Германецот таа престана да биде израз на борбата на една класа против друга, Германецот беше убеден дека се издигнал над „француската едностраност“, дека тој наместо вистинските потреби ја застапувал потребата за вистината, а наместо интересите на пролетаријатот — интересите на човечката сушност, на човекот што не припаѓа кон никаква класа, дури и воопшто ни кон стварноста, ами само во магленото небо на филозофската фантазија.

Овој германски социјализам, кој своите беспомошни школки вежбања ги сметаше за толку сериозни и важни и така па-

наѓурски ги раструби, сепак малку по малку ја изгуби својата педантска невиност.

Борбата на германската, особено на пруската буржоазија против феудалците и апсолутното кралство, со еден збор, либералното движење стана посериозно.

На „вистинскиот“ социјализам му се претстави на таков начин саканиот случај да му ги спротивстави на политичкото движење социјалистичките барања, да ги фрли традиционалните анатемии против либерализмот, против претставничката држава, против буржоаската конкуренција, буржоаската слобода на печатот, буржоасково право, буржоаската слобода и еднаквост, и на народната маса да и држи проповеди како во тоа буржоаско движење нема ништо да добие, ами напротив ризикува се да изгуби. Германскиот социјализам заборави благовремено дека француската критика, на која недуховит одглас беше тој, го имаше за претпоставка современата буржоаско општество со соодветните материјални животни услови и со соодветниот политички поредок, а сите тие претпоставки требаше во Германија допрва да се извојуваат.

На германските апсолутистички влади, со нивната свита од попови, учители, селански јункери и бирократи, тој им послужи како нагласено страшило против застрашувачкото издигање на буржоазијата.

Тој беше сладникаво дополнување кон жестоките расправии, со камшици и куршуми од пушка, со кои тие исти влади ги смируваа востанијата на германските работници.

Додека „вистинскиот“ социјализам на тој начин стана оружје во рацете на владите против германската буржоазија, тој и непосредно застапуваше еден реакционерен интерес, интересот на германското малограѓанско население. Малограѓанство-

то, кое е наследено од XVI век и кое оттогаш постојано одново се јавува во различни форми, ја составува во Германија вистинската општествена основа на суштествувачкиот поредок.

Неговото одржување е одржување на суштествувачкиот поредок во Германија. Од индустриската и политичката власт на буржоазијата тоа со страв го чека своето сигурно пропаѓање, од една страна, поради концентрација на капиталот, а од друга страна поради раѓањето на револуционерниот пролетаријат. Нему му се чинеше дека „вистинскиот“ социјализам ќе отепа со еден куршум два зајака. Тој се рашири како епидемија.

Исткаен од спекулативна пајажина, накитен со чудесни цвеќиња на красноречивоста, натопен со умилните солзи на сентименталната љубов, тој мистичен превез во кој германските социјалисти ги завиткаа своите неколку слаби „вечни вистини“ само го зголемуваше врвезот на нивната стока кај таа публика.

Од своја страна германскиот социјализам сè повеќе увидуваше дека неговиот позив е да биде високопарен застапник на оваа малограѓанштина.

Тој ја прогласи германската нација за нормална нација, а германскиот малограѓанин за нормален човек. На секоја негова нискост тој и придаваше некаква скриена, виша социјалистичка смисла, што ја претворува неа во нешто што и е наполно спротивно. Доследен до крај, тој отворено истапи против „грубо деструктивниот“ правец на комунизмот и објави дека во својата непристрасност тој е над секоја класна, борба. Освен мошне малку исклучоци, сè што циркулира во Германија како божем социјалистички и комунистички списи спаѓа во областа на оваа валкана литература што ги растројува нервите¹¹⁾.

2. Конзервативниот или буржоаски социјализам

Еден дел од буржоазијата сака да ја отстрани социјалната беда за да го осигури опстанокот на буржоаското општество.

Тука влегуваат економистите, филантропите, хуманитаристите, поправачите на положбата на работничката класа, организаторите на добротворството, укинувачите на мачењето на животните, творците на трезвењачките друштва, таванциските реформатори од сите можни видови. Овој буржоаски социјализам се разработи дури во цели системи.

За пример ќе ја приведеме „Филозофија на бедата“ од Прудон.

Социјалистичките буржуи ги сакаат животните услови на современото општество, но без борбите и опасностите што произлегуваат нужно од нив. Тие го сакаат современото општество со одземање на оние елементи што го револуционизираат и разоруваат него. Тие ја сакаат буржоазијата без пролетаријатот. Светот во кој владее, се разбира, буржоазијата го замислува како најдобар свет. Буржоаскиот социјализам ја изградуваше оваа утешна претстава во полусистем или во цел систем. Кога тој го повикува пролетаријатот да ги оствари неговите системи за да влезе во нов Ерусалим, тогаш тој всушност го бара од него само тоа да остане во денешното општество, но да се ослободи од целата омраза за него.

11) Револуционерната бура од 1848 го збриша целиот овој правец и му ја одзеде волјата на неговите носители и понатаму да се занимаваат со социјализам. Главен претставник и класичен тип на тој правец е г-ин Карл Грин (Енгелсова забелешка кон германското издание од 1890).

Другата, помалку систематска но затоа попрacticalна форма на тој социјализам се стремеше на работничката класа да и' го згади секое револуционерно движење, докажувајќи дека нејзе не може да и' биде полезна оваа или онаа политичка измена, ами само измената на материјалните услови на животот, на економските односи. Но под измена на материјалните услови на животот овој социјализам никако не подразбира укинување на буржоаските производствени односи, кое е можно само по револуционерен пат, ами само административни подобрувања што можат да се извршат врз почвата на овие производствени односи, кои, значи, во однос на капиталот и наемниот труд не менуваат ништо или, пак, во најдобриот случај и' ги смалуваат на буржоазијата трошоците на нејзиното владеење и го упростуваат нејзиното државно стопанство.

Изразот што најмногу му одговара на буржоаскиот социјализам го достигнува тој дури таму каде што станува гола говорничка фигура.

Слободна трговија! — во интерес на работничката класа; заштитни царини! — во интерес на работничката класа; реформирани затвори! — во интерес на работничката класа — тоа е последниот, единствено искрен збор на буржоаскиот социјализам.

Социјализмот на буржоазијата се состои имено во тврдењето дека буржуите се буржуи — во интерес на работничката класа.

3. Критичко-утопистичкиот социјализам и комунизам

Ние овде не говориме за таа литература што во сите големи современи револуции ги изразуваше барањата на пролетаријатот (списите на Бабеф итн.).

Првите обиди на пролетаријатот, во времето на општата вознемиреност, во периодот на уривањето на феудалното општество, да ги спроведе непосредно своите сопствени класни интереси, нужно се разбиваа од неразвиеноста на самиот пролетаријат, како и од несуществовањето на материјални услови за неговото ослободување, бидејќи тие услови се имено производи на буржоаската епоха. Револуционерната литература што ги придружуваше тие први движења на пролетаријатот е по својата содржина нужно реакционерна. Таа проповеда општ аскетизам и грубо израмнување.

Вистинските социјалистички и комунистички системи, системите на Сен Симон, Фурие, Овен итн. с е појавуваат во првиот неразвиен период на борбата помеѓу пролетаријатот и буржоазијата, кој ние погоре го прикажуваме (види: Буржуи и пролетери).

Пронајдувачите на овие системи ја гледаа навистина спротивноста на класите, како и дејството на разурнувачките елементи во самото владејачко општество. Но тие не гледаа на страната на пролетаријатот никаква историска самодејност, никакво нему својствено политичко движење.

Бидејќи развитокот на класните спротивности оди рака за рака со развитокот на индустријата, тие не наоѓаат ни материјални услови за ослободувањето на пролетаријатот и бараат некоја социјална наука, социјални закони за да ги создадат тие услови.

На местото на општествената дејност мора да стапи нивната лична пронајдувачка дејност, на местото на историските услови

фантастични услови, на местото на постепено вршената организација на пролетаријатот во класа — организација на општеството според нивниот измислен рецепт. Понатамошната светска историја се сведува за нив на пропаганда и практично остварување на нивните општествени планови.

Тие се навистина свесни дека во своите планови ги застапуваат, главно, интересите на работничката класа како класа што најмногу страда. Пролетаријатот и суштествува за нив само како класа што најмногу страда.

Но неразвиената форма на класната борба и нивната сопствена животна положба ги доведуваат до тоа тие да си мислат дека стојат високо над таа класна спротивност. Тие сакаат да ја поправат положбата на сите членови на општеството, дури и на најимашливите. Затоа тие постојано апелираат кон целото општество без разлика, па дури и повеќе кон владејачката класа. Достатно е само да се разбере нивниот систем, па да се признае за најдобар можен план на најдоброто можно општество.

Поради тоа тие отфрлаат секаква политичка, особено секаква револуционерна акција, тие сакаат да ја постигнат својата цел по мирен пат, да се обидуваат со ситни и, се разбира, неуспешни обиди, и со дејството на примерот да му го пробијат патот на неговото општествено евангелие.

Ова фантастично сликање на идното општество изникнува во времето кога пролетаријатот е уште крајно неразвиен, кога, значи, и самиот уште фантастично си ја сфаќа својата сопствена положба, изникнува од неговите први стремежи кон општа преобразба на општеството што ја претчувствува.

Но социјалистичките и комунистичките списи содржат и критички елементи. Тие напаѓаат врз сите основи на постојното општество. Затоа тие дадоа вонредно скапоцен материјал за

просветувањето на работниците. Нивните позитивни поставки за идното општество, на пример укинувањето на спротивноста меѓу градот и селото, на семејството, на приватната печалба, на наемниот труд, прогласувањето на општествена хармонија, претворувањето на државата во проста управа над производството — сите овие нивни поставки го изразуваат само отстранувањето на класната спротивност, која имено тукушто почнува да се развива, која тие ја познаваат само во нејзината нова бесформена неопределеност. Затоа и самите тие поставки имаат се уште само утопистичка смисла.

Значењето на критичко-утопистичкиот социјализам и комунизам стои во обратен однос спрема историскиот развој. Колку класната борба повеќе се развива и добива сè поопределена форма, толку повеќе тоа фантастично издигање над неа, тоа фантастично негирање нејзино, губи секаква практична вредност, секакво теоретско оправдување. Поради тоа, ако творците на овие системи беа во многу нешто револуционерни нивните ученици претставуваат секогаш реакционерни секти. Тие цврсто се држат за старите погледи на своите учители, не гледајќи на понатамошниот историски развој на пролетаријатот. Затоа тие доследно гледаат пак да ја затапат класната борба и да ги помируваат спротивностите. Тие се уште си сонуваат за обиди да ги остварат своите општествени утопии, за организирање на одделни фаланстери, за основање на „homme“ колонии, за подигање на некаква малечка Икарија¹²⁾ — џебно издание на нов Ерусалим — а за изградувањето на сите тие воздушни кули, принудени се да апелираат кон добротворните срца и кон ќесето на буржоазијата. Тие постепено паѓаат во категоријата на горе опишаните реакционерни или конзервативни социјалисти и се разликуваат од нив уште само со подобро систематизираната пе-

дантерија, со фантастичната вера во чудесното дејство на својата социјална наука.

Ете зошто тие со огорченост истапуваат против секакво политичко движење на работниците, кое можело да настане, според нивното мислење, од слепото неверување во новото евангелие.

Овенистите во Англија, фуриеристите во Франција реагираат — првите против чартистите, вторите против реформистите.

12) Фаланстер - ознака за социјалистичките колонии по планот на Шарл Фурие; Икарија - име на колонијата кое Кабе му го даде на својата утопија, а подоцна на својата комунистичка колонија во Америка (*Енгелсова забелешка кон англиското издание од 1888*).

"Нотте" колонии е име кое им го даде Овен на своите комунистички примерни друштва. Фаланстер беше име на општествените палати кои ги планираше Фурие. Икарија беше името на утописката фантастична земја, чии комунистички установи ги опиша Кабе (*Енгелсова забелешка кон германското издание од 1890*).

IV. СТАВОТ НА КОМУНИСТИТЕ СПРЕМА РАЗНИТЕ ОПОЗИЦИОНИ ПАРТИИ

По она што е кажано во вториот раздел, сам по себе е разбирлив односот на комунистите спрема конституираните веќе работнички партии, то ест нивниот однос спрема чартистите во Англија и спрема аграрните реформисти во Северна Америка.

Комунистите се борат за постигање на најблиските цели и интереси на работничката класа, но во сегашното движење тие истовремено ја застапуваат и иднината на тоа движење. Во Франција комунистите се приклучуваат кон социјалистичко-демократската партија¹³⁾ против конзервативната и радикалната буржоазија, не одрекувајќи се поради тоа од правото да се однесуваат критички кон фразите и илузиите што потекнуваат од револуционерната традиција.

Во Швајцарија тие ги поткрепуваат радикалите, не зборувајќи дека таа партија се состои од противречни елементи, делум од демократски социјалисти во француска смисла, а делум од радикални буржуи.

Меѓу Полјаците комунистите ја помагаат онаа партија што аграрната револуција ја сметаа како услов за националното ос-

13) Тоа е партијата која во парламентот ја претставуваше Ледри-Ролан, во книжевноста - Луј Блан, а во дневниот печат "La Reforme". Името социјалдемократија кај овие нејзини пронаоѓачи значеше еден дел од демократската или републиканската партија обоен повеќе или помалку социјалистички (*Енгелсова забелешка кон англиското издание од 1888*).

Партијата која тогаш во Франција се нарекуваше социјалистичка имаше политички претставник во Ледри-Ролан, а литерарен во Луј Блан; таа, значи, од денешната германска социјалдемократија се разликуваше како небото од земјата (*Енгелсова забелешка кон германското издание од 1890*).

лободување, онаа иста партија што го поведе Краковското востание во 1846 година.

Во Германија комунистичката партија се бори заедно со буржоазијата, до колку оваа истапува револуционерно, против апсолутната монархија, феудалниот велепосед и малограѓанството.

Но таа ни еден момент не престанува да се труди да создаде кај работниците колку што се може појасна свест за непријателската спротивност меѓу буржоазијата и пролетаријатот, за да можат германските работници веднаш да ги свртат како свое оружје против буржоазијата општествените и политичките услови што таа мора да ги оствари со своето владеење, за веднаш по рушењето на реакционерните класи во Германија да започне борбата против самата буржоазија.

На Германија комунистите и го обрнуваат главното внимание поради тоа што Германија стои спроти буржоаска револуција и поради тоа што таа ќе го изврши тој преврат при попрогресивни услови на европската цивилизација воопшто и со многу поразвиен пролетаријат одошто Англија во XVII и Франција во XVIII век, та според тоа германската буржоаска револуција може да биде само непосредна предигра на една пролетерска револуција.

Со еден збор, комунистите насекаде го поткрепуваат секое револуционерно движење против постојниот општествен и политички поредок.

Во сите овие движења тие го издигаат на прво место прашањето за сопственоста, без оглед на поголемата или помалата развиеност на нејзината форма, како основно прашање на движењето.

Најпосле, комунистите работат секаде на поврзувањето и сплотувањето на демократските партии од сите земји.

Комунистите го презираат прикривањето на своите погледи и намери. Тие изјавуваат отворено дека нивните цели можат да се постигнат само со насилно уривање на целиот досегашен општествен поредок. Нека владејачките класи се тресат пред комунистичката револуција. Пролетерите во неа немаат што да изгубат освен своите окопи. А ќе го добијат сиот свет.

Пролетери од сите земји, обединете се!